

LES OBLIDADES DEL CONFLICTE OBLIDAT

Maria Bouabdellah Shaimi

2n BTX curs 2019-2020

Tutor: Pau Martín Machín

Institut Josep Brugulat

Banyoles

“I si us demanen si teniu por o si esteu disposades a rendir-vos, amb un somriure, dieu-els-hi: rendir-nos? Nosaltres això no sabem què és, nosaltres som dones.”

Anna Gabriel Sabaté

Dedicat a totes aquelles que en les pitjors circumstàncies creen espais per alçar les seves veus, especialment a les dones sahrauís, les lluitadores heroïnes d'aquesta història. I a les dones que m'envolten, sou el millor exemple de perseverança, lluita i amor.

SÍNTESI

Resum

Aquest treball de recerca té com a objectiu principal conèixer les lluites i les resistències de les dones sahrauís. Per donar resposta a aquest objectiu ha estat necessari analitzar la història del Sàhara Occidental per conèixer bé el context. El treball s'apropa a històries personals de sahrauís, a través d'entrevistes i converses informals, que he pogut recollir en el viatge que vaig fer als territoris ocupats pel Marroc.

Resumen

Este trabajo de investigación tiene como objetivo principal conocer las luchas y las resistencias de las mujeres saharauis. Para dar respuesta a este objetivo ha sido necesario analizar la historia del Sáhara Occidental para conocer bien el contexto. El trabajo se acerca a historias personales de saharauis, a través de entrevistas y conversaciones informales, que he podido recoger en el viaje que hice a los territorios ocupados por Marruecos.

Abstract

The main objective of this research work is to learn about struggles and resistance of Sahrawi women. To get to this goal, it has been necessary to analyze the history of Western Sahara to know the backgrownd. The project approaches personal stories of Sahrawis, through interviews and informal conversations, which I have been able to pick up on the trip I made to the territories occupied by Morocco.

AGRAÏMENTS

Gràcies infinites a l'Aritz per totes les indicacions i consells, i per ser un pou de coneixement i tendresa.

A en Pau per la seva orientació constant, per resoldre els dubtes les vegades que ha fet falta i per la seva qualitat intel·lectual i humana.

A la meua família per donar-me les ales per volar i el coneixement per fer-ho bé.

A l'Ahmed per totes les gestions abans del viatge, a la Nazha per cuidar-nos tant i per ser una de les veus més crítiques i a la família d'Équipe Média que ens han ensenyat que resignar-se no és una opció i que la comunicació és la clau per alliberar-nos.

A la Paula i a la Neus per creure en el projecte i formar part de la moguda del viatge amb tot el que això implica. Per seguir trencant murs juntes.

A la Simona per acceptar encarregar-se del disseny d'aquest treball i per fer-ho tan i tan bonic.

1. Introducció.....	6
1.1 Introducció al treball.....	6
1.2 Objectius.....	7
2. Història.....	8
2.1 La islamització.....	8
2.2 El Sàhara i els europeus.....	8
2.3 El Sàhara espanyol.....	9
2.3.1 El Front Polisario.....	12
2.4 El conflicte amb el Marroc.....	13
2.4.1 El mur marroquí que divideix els sahrauís.....	15
2.5 La lluita pel reconeixement internacional.....	17
2.6 Estructures d'un Estat sense territori.....	24
2.6.1 Els campaments de refugiats.....	24
3. Dones i lluita feminista.....	28
4. Situació i lluites de les dones sahrauís.....	29
4.1 Identitat i resistència contra la colònia.....	29
4.1.1 Revolució i tradició.....	31
4.2 Els anys de guerra i els campaments de refugiats.....	32
4.2.1 Organització.....	32
4.3 L'Unió Nacional de Dones Sahrauís.....	33
4.4 La situació de les dones en el moment de la firma de l'alto al foc.....	35
4.5 No retrocedir.....	36
4.6 El discurs oficial i les dones.....	37
4.7 La vida familiar.....	39
4.7.1 Matrimoni.....	40
5. Metodologia i temporització.....	41

6. Diari de Viatge.....	44
6.1 30 d'agost del 2019.....	44
6.2 2 de setembre del 2019.....	45
6.3 3 de setembre del 2019.....	47
6.4 4 de setembre del 2019.....	49
6.5 5 de setembre del 2019.....	52
6.6 6 de setembre del 2019.....	56
6.7 7 de setembre del 2019.....	57
6.8 8 de setembre del 2019.....	59
6.9 10 de setembre del 2019.....	60
7. Jornada 21 de setembre.....	62
8. Conclusions.....	63
9. Glossari.....	65
10. Fonts consultades.....	66
10.1 Webgrafia.....	66
10.2 Bibliografia.....	70
10.3 Font orals.....	71

1. Introducció

1.1 Introducció al treball

Aquest treball tracta sobre les lluites i les resistències de les dones del Sàhara Occidental. L'interès per aquest tema no és momentani, sinó que ja fa temps que m'interessa la situació de les dones dins de la societat en general i, en especial, en territoris amb conflictes bèl·lics. Crec que és en aquests contextos que les dones no són, només, cuidadores i sustentadores de la vida de la comunitat o víctimes i supervivents de la guerra com a màxima expressió del sistema patriarcal sinó que són subjectes mobilitzadors claus que tenen la capacitat de decidir, fer, actuar i de desenvolupar una solidaritat entre dones i pobles.

I he escollit el conflicte del Sàhara, ja que és un territori geogràficament proper amb el que hi mantinc vincles amistosos gràcies al projecte *Vacances en Pau* que consisteix en l'acollida d'infants sahrauís, de vuit a dotze anys, per part de famílies catalanes, durant dos mesos a l'estiu.

Els sahrauís fa 44 anys que han estat apartats del territori que històricament havien habitat. Després de tants anys d'exili i vulneració sistemàtica de drets, la població sahrauí es troba repartida entre els campaments de refugiats de Tinduf, a Algèria, els territoris ocupats pel Marroc i la zona alliberada pel Front Polisario.

Quan vaig començar a investigar el paper de les dones en aquest territori me'n vaig adonar que els serveis bàsics dels campaments són gestionats per dones i vaig decidir que volia seguir investigant sobre el paper d'aquestes.

1.2 Objectius

- Conèixer el paper actiu i mobilitzador de les dones al Sàhara i la xarxa d'associacions, organitzacions, entitats, persones que treballen per l'alliberament nacional i de gènere.
- Adquirir suficient coneixement per poder analitzar la situació de les dones al Sàhara.
- Entendre la història del Sàhara: el colonialisme europeu i espanyol, l'ocupació marroquina i la lluita per la seva autodeterminació.
- Visibilitzar les resistències de les dones que lluiten en contra de les desigualtats i injustícies que travessen les seves vides i les del seu poble.
- Realitzar accions de divulgació a l'entorn de les lluites i les resistències de les dones sahrauís.

2. Història

2.1 La islamització

La conversió a l'Islam va arribar, per als habitants del Sàhara, al s.VIII.

En aquella època tots els països veïns ja havien rebut aquesta nova religió, que el Sàhara Occidental es resistia a acceptar fins que finalment al segle XI es va consolidar.

Aquesta consolidació es va produir gràcies a Abdallah Ibn Yacin¹ que va dur a terme la invasió del nord d'Àfrica: Mali, Mauritània, el Marroc i Algèria, fins a arribar al sud d'Espanya.

Al segle XIII el Sàhara va ser ocupat per un poble àrab beduí procedent del Iemen que va acabar fusionant-se amb els Sanhadja. A partir d'aquesta fusió de pobles el Sàhara Occidental va quedar arabitzat.

2.2 El Sàhara i els europeus

A principis del segle XV la corona de Castella incorporà l'arxipèlag canari i establí diversos emplaçaments a la costa atlàntica amb l'objectiu de controlar possibles perills per les Illes Canàries.

Aquest fet va despertar queixes per part dels portuguesos que també realitzaven expedicions per la zona, per la qual cosa van acabar arribant a un acord anomenat el Tractat de Cintra el 1509 en el qual es fixaren els límits de les dues nacions.

Fins a mitjans del segle XIX, el territori sahrauí, exceptuant esporàdics i fracassats intents d'ocupació, va estar totalment lliure d'ocupació estrangera. Les relacions amb Espanya es limitaven a qüestions sobre la pesca. L'interès espanyol en el territori estava determinat pel seu desig de protegir les illes Canàries.

En el tractat de Tetuan, el 1860, els espanyols demanaren el reconeixement dels territoris. El resultat va ser parcial ja que el 1884 es declarà zona de protectorat el territori que hi ha entre Cabo Blanco i Bojador, però la

¹ Cap de les tropes almoràvits (nòmades berbers)

conferència internacional del següent any a Berlín no va tenir en compte els interessos espanyols.

La Conferència de Berlín va fixar les regles perquè els potències europees es repartissin les colònies a l'Àfrica. A l'acta final recomanaren "firmar tractats amb els nadius i prendre possessió dels terrenys sense amo conegut".

El 1886 van començar les negociacions per definir les fronteres entre la zona francesa i l'espanyola i, alhora, l'avversió dels sahrauís cap a l'ocupació colonial i van atacar el primer assentament espanyol, aconseguint ocupar-lo i, més tard, destruir-lo.

Finalment els Tractats de 1900, 1902, 1904 i 1912 amb el govern francès van anar reduint el territori sahrauí fins als límits actuals, el qual es va declarar província espanyola el 1958.

Imatge 1. Mapa dels protectorats i possessions d'Espanya al nord d'Àfrica, l'any 1956. Font: Wikimedia Commons.

2.3 El Sàhara espanyol

Les fronteres que delimiten el territori del Sàhara Occidental es van definir en els acords que França i Espanya dugueren a terme entre 1900 i 1912, quan

França era el principal colonitzador al nord d'Àfrica. Però la resistència dels sahrauís va fer que el control del Sàhara per part dels espanyols no es fes efectiu fins molt més tard.

El 1934, els notables de les tribus sahrauís van firmar la seva submissió als espanyols, que va fer que des de llavors s'anomeni a la zona com a "Sàhara Espanyol".

L'ocupació de tot el territori del Sàhara per part de l'administració no es va fer efectiva fins el 1936, encara que Espanya ja portava 50 anys al territori.

El 1955 Espanya començà a formar part de les Nacions Unides per la qual cosa es va haver de sotmetre als principis de l'organisme en matèria de descolonització. Durant la dècada dels anys 50 i 60, una setantena de països asiàtics i africans aconseguiren la seva independència. Però l'actitud espanyola va ser la d'intentar guanyar temps per evitar l'autodeterminació del país.

Els sahrauís, que havien ajudat als marroquins, mauritans i algerians en els seus processos d'alliberament contra França, demanaren suport en la seva lluita contra el domini espanyol. Però els marroquins es van negar a ajudar al poble sahrauí i van obtenir com a obsequi per part d'Espanya la província de Tarfaya, situada al sud de la frontera marroquina, que estava sota dominació espanyola.

El 14 de desembre del 1960, l'ONU proclamà el principi d'autodeterminació en la resolució 1514, titulada *Declaració sobre la concessió de la independència als països colonials*.

El maig del 1966, l'Assemblea General aprovà un text més concret que "reafirma el dret inalienable dels pobles d'Ifni i del Sàhara espanyol a l'autodeterminació segons la resolució 1514." I per tant, instà a Espanya a agilitzar la seva descolonització. Anys abans, el rei del Marroc havia manifestat la seva intenció d'annexionar-se als territoris del Sàhara. Mauritània, al veure la situació, també demanà part del territori.

A principis dels anys 70, els espanyols decidiren convocar un referèndum d'autodeterminació i elaboraren el cens de població. Es fixà com a data pel

referèndum el 1975 i llavors, començaren les pressions per part del Marroc i les altres noves potències colonials per fer més lent el procés.

Els sahrauís van començar a manifestar-se pacíficament a favor de la seva independència i van entregar una petició amb tres reivindicacions al general Pérez de Lema², demanaven:

1. L'autonomia interna.
2. Un acord entre el Frente de Liberación del Sáhara (FLS) i el govern espanyol per fixar la data límit per la proclamació de la independència del Sàhara i la evacuació de les tropes espanyoles.
3. El cessament de l'explotació dels recursos sense el consentiment del Front Polisario.

En el marc d'aquestes protestes hi va haver una manifestació a El Aaiun en la que tres batallons van carregar contra els manifestants i en detingueren a centenars.

Així doncs, va quedar segellat el fracàs de la reivindicació política per mitjans pacífics i després de revisar la seva estratègia el FLS, i a partir del 1971, es van començar a articular alguns grups independentistes en ciutats marroquines com Rabat i Tan-Tan. A Rabat va sorgir un nucli actiu d'estudiants universitaris entre els quals destacava Mustafà Sayed Al-Uali.

Aquest grup juntament amb altres exiliats van crear el Moviment Embrionari per l'Alliberament del Sàhara que al llarg del 1972 va promoure diverses trobades clandestines entre les diferents organitzacions sahrauís que hi havia disperses entre el Marroc, Algèria i Mauritània.

Imatge 2. A l'esquerra Mustafa Sayed.
Font: H24.

A finals d'abril del 1973 es va iniciar una conferència en la qual van decidir crear una organització politicomilitar per lluitar per la independència.

² José María Pérez de Lema va ser governador general de la província del Sàhara durant la última etapa del franquisme.

El 10 de maig del 1973, la conferència va fundar el Front Popular d'Alliberament de Saguia El Hamra i Río de Oro - Front POLISARIO. El Uali va ser designat el seu secretari general.

Imatge 3. Dones sahrauís rebent entrenaments militars. Font: Corbis Images.

2.3.1 El Front Polisario

És un moviment d'alliberament nacional i anticolonialista que aglutina als sectors més progressistes de la societat sahrauí a les zones alliberades, als campaments de Tindouf i a la part ocupada pel Marroc.

Els seus objectius principals són la independència total del Sàhara Occidental i la construcció d'un Estat modern.

El seu primer manifest polític diu:

“Un vegada comprovat que el colonialisme vol mantenir la seva dominació sobre el nostre poble àrab, intentant aniquilar-lo per la ignorància, la misèria, (...). Davant del fracàs de totes les vies pacífiques utilitzades, (...) el Front Popular d'Alliberament de Saguia El Hamra i Río de Oro, neix com l'expressió única de les masses, que opta per la violència revolucionària i la lluita armada com a mitjà, perquè el poble sahrauí, àrab i africà pugui gaudir de la seva llibertat total i enfrontar les seves maniobres al colonialisme espanyol.

Part integral de la revolució àrab, dona suport a la lluita dels pobles contra el colonialisme, el racisme i l'imperialisme i condemna a aquests per la seva tendència a posar els pobles àrabs sota la seva dominació ja sigui mitjançant el colonialisme directe o bé pel bloqueig econòmic.

Considera que la cooperació amb la Revolució Popular Algeriana, constitueix un element essencial per enfrontar les maniobres ordides contra el Tercer Món.

Convidem a tots els pobles en lluita a unir-se per lluitar contra l'enemic que tenim en comú.

Amb el fusell conquerirem la llibertat!”⁸

El 12 de maig del 1975, una Comissió de l'ONU viatjà al Sàhara per comprovar que *el Front Polisari és l'única força política dominant en el territori i que la immensa majoria del poble desitja la independència.*

Però durant el mateix any, i enmig del procés de la transició democràtica iniciada a Espanya amb la mort de Franco el 20 de novembre, el Govern espanyol procedí a l'entrega del territori a Mauritània i al Marroc.

Lavors, començaren els enfrontaments entre l'Exèrcit d'Alliberament Popular Saharaui (ELPS) i les Forces Armades Reials Marroquines. Paral·lelament, el Marroc inicià la Marxa verda el 6 de novembre i Mauritània començà a atacar pel sud.

Amb la Marxa Verda, Hassan II mobilitzà a 350.000 homes marroquins, a més de 25.000 soldats, per prendre possessió del Sàhara. La població sahrauí es va veure obligada a fugir a la regió algeriana de Tinduf.

El 14 de novembre, pocs dies abans de la mort de Franco, Espanya entregà el Sàhara Occidental al Marroc i a Mauritània, mitjançant la firma dels Acords Tripartits de Madrid.

2.4 El conflicte amb el Marroc

A finals de febrer del 1976 l'Organització per la Unitat Africana (OUA) es disposà a reconèixer al Front Polisario com a moviment d'alliberament. Pocs

³ Informació i manifest extret del llibre *El Gran Magreb: desde la independencia hasta el año 2000.*

minuts abans de les votacions els arribà la notícia de la proclamació de la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD), unes hores abans de la retirada oficial d'Espanya. Els diplomàtics marroquins convenceren a la resta de l'OUA per posposar la votació al·legant que l'escenari havia canviat i que es tractava de reconèixer o no a la jove República i que una decisió d'aquest tipus depenia de la sobirania dels Estats membres.

Imatge 4. Després de la proclamació de la RASD, el 27 de febrer del 1976.

Font: *الانفاضة* (Intifada).

La RASD i el Front Polisari constituïren tres tasques a les que s'entregaren:

1. La guerra i la formació de l'Exèrcit d'Alliberament Popular Saharaui (ELPS), la seva columna vertebral es composà per uns 2000 sahrauís que formaven part de l'exèrcit espanyol.
2. La implantació d'una estructura estatal i la organització social de la població.
3. L'acció diplomàtica a tot el món.

La guerra es dividí en tres fases:

- **1a fase (Els guerrillers en parracs).** Els sahrauís només disposaven de fusells, mines i algun *bazooka*, però coneixien bé el terreny i adoptaren una estratègia amb dues vessants: obligar al Marroc a dispersar al màxim les seves línies de defensa perquè caiguin en emboscades,

generalment mortals, i concentrar els seus atacs a la part dèbil de Mauritània. Aquesta estratègia triomfà ja que Mauritània es retirà del conflicte com a conseqüència del cop d'estat del 10 de juliol del 1979, firmant el Tractat de Pau el 1979.

- **2a fase (Victòries de l'ELPS).** L'exèrcit sahrauí havia incorporat de 10000 a 120000 homes a les seves files que es van sotmetre a una disciplina estricta, van adquirir uniformes bons i van canviar els seus vells fusells per armes de llarg abast i per òrgans de Stalin ⁴ subministrats per Líbia.

L'ELPS dominava perfectament el territori i atacà varies vegades el sud del Marroc fins que el març del 1980 guanya la primera batalla del Uarkiz. Va ser un dels moments més crítics pels sahrauís.

- **3a fase (Mur de defensa marroquí).** Començà el 1980 amb la segona batalla de Uarkiz en la qual les Forces Armades del Regne del Marroc (FAR) tenien avantatge. Hassan II juntament amb el general Ahmed Dlimi, comandant de la zona sud, definiren i executaren la idea de construir un mur amb l'objectiu d'aïllar les tres ciutats més importants del Sàhara (El Aaiun, Smara i Bu-Craa) del Front Polisari.

El mur va tenir i té, encara, una eficàcia innegable. Terraplens de sorra i de rocalla de 3 a 5 metres d'altura, de 4 a 6 metres d'amplada, protegit per un fossat en el que els vehicles que intenten passar queden bloquejats. El mur és, alhora, un conjunt electrònic, magnètic i balístic equipat amb radars i bateries d'artilleria.

2.4.1 El mur marroquí que divideix els sahrauís

La construcció del mur es va inspirar en la Línia Bar Lev⁵. Va ser construït per l'exèrcit marroquí amb l'ajuda de tècnics israelians i el finançament d'Àrabia Saudita.

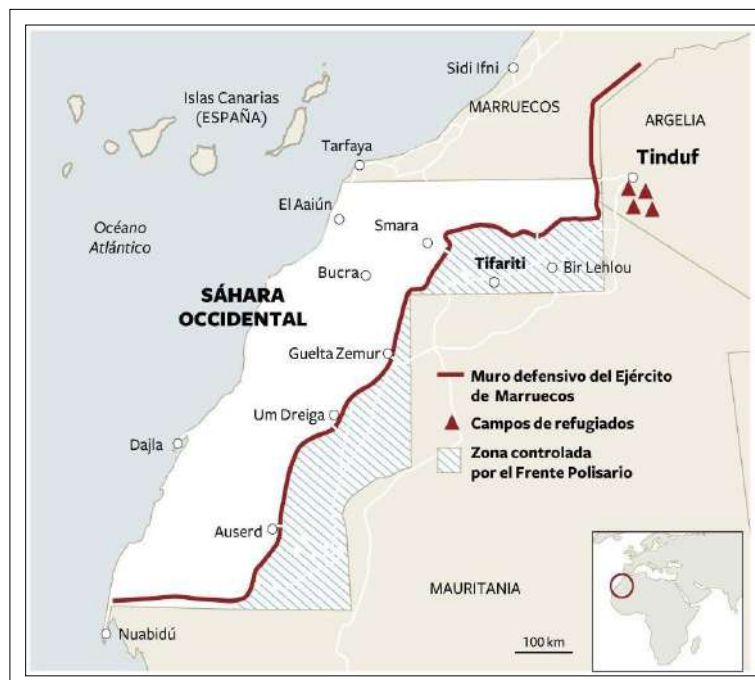
⁴ Artilleria de coets construïda i desplegada per la Unió Soviètica a l'inici de la Segona Guerra Mundial.

⁵ Línia defensiva construïda per Israel per defensar la riba est del Canal de Suez d'una possible ofensiva d'Egipte després de la Guerra dels Sis Dies el 1967.

Fases de construcció

- **1r tram.** L'agost del 1980 van començar la seva construcció de 300 quilòmetres des de Uarkiz fins arribar a Smara el 1981; on de seguida van fer 300 quilòmetres més per protegir El Aaiun i Buchdor.
- **2n tram.** Van començar el desembre del 1983 a Bucraa, envoltant Amgala i van acabar a Krebichet el febrer del 1984, la seva funció principal va ser la de tallar al Polisario l'accés a la carretera de l'Atlàntic i posar un forrellat a la frontera mauritana.
- **3r tram.** Va ser construït entre el 19 i el 20 de març del 1984, té una allargada de 320 quilòmetres. Aïlla les ciutats de Chiria i Hauza, capital provisional de la RASD.

El mur és defensat per uns 100.000 soldats marroquins. Per contrarestar qualsevol possible atac per sorpresa al desert, l'exèrcit marroquí ha posat en marxa un sistema de vigilància al llarg de tot el mur, que van des de senzills sistemes d'alarma fins a radars que poden detectar el moviment en un radi de 60 quilòmetres.

Imatge 5. Mapa de la situació actual del territori.
Font: El País.

A les zones ocupades pel Marroc, les violacions als drets humans del poble sahrauí són constants: les tortures, detencions arbitràries, judicis celebrats sense cap tipus de garantia processal són fets quotidians.

Actualment segueixen operatius 1200 quilòmetres dels 2000 de mur.

2.5 La lluita pel reconeixement internacional

El 1984 l'OUA reconegué a la RASD fet que provocà la sortida del Marroc de l'organització africana.

El 1987 l'ONU i l'OUA proposaren mesures de solució del conflicte que van ser acceptades per les dues parts i que desembocaren en el Pla de Pau que va fer el Consell de Seguretat de les Nacions Unides i la Comissió especial per al Referèndum al Sàhara Occidental (MINURSO).

La MINURSO controlà l'alto el foc decretat des del 6 de setembre de 1991 i es dedicà a la preparació del referèndum per l'autodeterminació, programat per al 1992. No obstant això, l'exigència marroquina d'incorporar als seus 170.000 candidats a votants va acabar paralitzant la celebració del referèndum.

El setembre del 1992 es produïren unes quantes manifestacions pacífiques davant del palau del governador on la policia marroquina i l'exèrcit carregaren contra els manifestants, ferint-ne a centenars i matant a una dona durant els enfrontaments, mentre que trenta persones van ser empresonades. Des del 1992, que el sahrauís consideren el mes de setembre el "mes de la Intifada⁶".

El 1997, sota els auspicis de l'ONU i el Sr. James Baker com a representant del Secretari General de l'ONU, es reactivà el Pla de Pau.

El 16 de desembre de 1997 a Espanya, el Congrés dels Diputats adoptà una disposició no de llei per la qual es sol·licità al Govern un pla de suport al Referèndum del Sàhara Occidental.

El mateix any, amb els Acords de Houston es va fixar la data per a la celebració del referèndum, serà el 7 de desembre de 1998. Però al mes d'octubre de 1998 el referèndum va ser ajornat fins al desembre de 1999.

⁶ De l'àrab انتفاضة: "exaltació; aixecament; rebel·lió"

A finals del 1998, el Secretari General de les Nacions Unides, Kofi Annan, visità la zona per presentar una sèrie de mesures que el Front Polisario acceptà. La Comissió especial acabà el procés d'identificació de votants, i a principis de desembre comunicà al Marroc i al Front Polisario els resultats del cens. Kofi Annan proposà en el seu informe del 27 d'abril del 1999 al Consell de Seguretat fixar la data del referèndum pel 31 de juliol de l'any 2000.

Mentrestant, la població sahrauí es va refugiar a Algèria i es va instal·lar en quatre grans campaments a la Hamada, un dels indrets més durs del desert.

El juliol del 1999 morí el rei del Marroc, Hassan II, i arribà al poder el seu fill, Mohamed VI.

Imatge 6. El rei Hassan II i el seu fill, actual rei del Marroc, Mohammed VI. Font: Malick Hamid.

El 23 de setembre del mateix any es produí la Intifada de cada any on centenars de sahrauís, sobretot estudiants, persones titulades a l'atur, treballadors, dones, etc. s'aplegaren davant la seu de l'administració marroquina i davant l'hotel "Nagjir", on hi havia establerts membres de la MINURSO a El Aaiun, per protestar contra el Pla d'Arranjament de l'ONU al Sàhara Occidental i contra la política repressiva adoptada pel Marroc contra la població sahrauí.

Aquesta manifestació pacífica va ser reprimida de forma violenta per les forces de la Gendarmeria Reial, les Forces Auxiliars i les Forces d'Intervenció Ràpida sota el comandament de l'ex-ministre marroquí Driss Basri.

Centenars de persones que van ser ferides durant aquesta manifestació no van ser admeses als hospitals i un altre centenar van ser transportades per la policia marroquina que les va abandonar fora de la ciutat.

Els fets van ser tan salvatges que inclús els diaris marroquins coneguts per posicionar-se amb la política de Rabat pel que fa al Sàhara no van poder mantenir el silenci.

El diari "Al Mounaddama" va revelar el 25 de setembre que les forces de l'ordre van intervenir violentament per dispersar les manifestacions de durada il·limitada organitzades a El Aaiun des del divendres 10 de setembre, *lamentant que les forces de seguretat hagin perseguit a l'hospital a persones ferides, el que ha impedit a nombroses d'entre elles rebre les cures necessàries.*

El ministre d'Urbanisme d'aquell moment, Mohamed El Yazghi, va expressar la seva oposició als *mètodes policials* practicats al Sàhara Occidental.⁷

El 27 de setembre, les víctimes de les càrregues policials van organitzar una nova manifestació de protesta, reclamant que el Govern marroquí obrís una investigació per establir la veritat sobre els esdeveniments d'El Aaiun i jutjar als responsables.

Les autoritats marroquines van mobilitzar als colons marroquins per formar milícies i donar suport a les forces policials per reprimir a la població sahrauí.

La MINURSO va mantenir una actitud passiva, negant-se a fer cap comentari públics sobre els fets.

Després de molts recursos (140.000) presentats pel Marroc, el referèndum previst pel juliol va ser anul·lat pel Secretari General de l'ONU, Kofi Annan.

L'any 2002 l'Assessoria Jurídica de les Nacions Unides, per petició del Consell de Seguretat, dictaminà que el Marroc no és una Potència Administradora del territori del Sàhara Occidental i que els Acords de Madrid del 1975 no havien transferit cap sobirania als seus firmants.

⁷ Informació extreta de la web: "<https://porunsaharalibre.org/historia-de-sahara-occidental/>"

El 2003, el Secretariat General de l'ONU presentà un nou pla en el que es contemplava que el territori sahrauí es convertís en una autonomia marroquina durant almenys els següents quatre anys, celebrant, al principi d'aquest període, unes eleccions autonòmiques.

Un cop haguessin passat aquests quatre anys es produiria el referèndum d'autodeterminació en el qual els sahrauís podrien decidir sobre el seu futur. El Front Polisario acceptà el pla de l'ONU, però el Marroc no.

Després de set anys com a mediador, l'any 2004, James Baker presentà la seva dimissió passant a ser Álvaro de Soto el nou representant del Secretari General de l'ONU al Sàhara Occidental.

Un any després, esclatà una nova Intifada sahrauí a les ciutats ocupades del Sàhara Occidental i el Marroc augmentà la repressió contra la població sahrauí. El Front Polisario alliberà als últims presos de guerra marroquins, però el Marroc per la seva banda no va fer el mateix amb cap dels 151 presos sahrauís, ni amb els presos polítics detinguts en les presons marroquines ni tan sols informà sobre els 526 sahrauís desapareguts des del 1975.

El 25 de maig del 2005 centenars de ciutadans sahrauís es manifestaren a diversos barris populars de la capital sahrauí ocupada, El Aaiun, per protestar contra les violacions dels Drets Humans al Sàhara Occidental per part del Marroc i per exigir que es respectin els drets del poble sahrauí a la independència i a l'autodeterminació.

La policia marroquina, sobretot el cos d'intervenció Grup Urbà de Seguretat (GUS), no aturà la repressió als carrers i avingudes on es produïren aquestes manifestacions i juntament als altres cossos policials enduriren les carregues fet que desencadenà en una intifada semblant a la del 1999.

Després de més de deu hores d'enfrontaments, la policia marroquina va detenir a una desena de manifestants, es van registrar varis ferits i molts van ser torturats.

Imatge 7. Policia marroquina reprimint els manifestants. Font: Équipe Média.

Al cap d'un any, l'activista sahrauí Aminatou Haidar, rebé el "V Premio Juan María Bandrés a la Defensa del Derecho de Asilo y a la Solidaridad con los refugiados", concedit per la Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat (CEAR). El mateix 2006 el Parlament Europeu condemnà la repressió marroquina contra els civils en els Territoris Ocupats del Sàhara Occidental.

L'any 2007 començaren les negociacions entre el Marroc i el Front Polisario, supervisades pel Secretari General de l'ONU, que tenen lloc a Manhasset (Nova York). Mentrestant el jutge de l'Audiència Nacional espanyola, Baltasar Garzón, ordenà la obertura de diligències pels delictes de genocidi i tortures contra ciutadans sahrauís comesos presumptament per alts càrrecs de la seguretat marroquina durant els anys setanta i vuitanta, i es va celebrar a Tifariti el XII Congrés del Front Polisario en el que amenaçà amb tornar a la guerra, si fracassaven les negociacions.

A principis de gener del 2008 el Govern espanyol vengué llançadors de bombes a l'aviació marroquina. Aquesta venda contravé la legislació espanyola, que prohibeix expressament la venda d'armes a països amb conflictes o on es violin els Drets Humans.

El 18 de març, després de quatre rondes de negociacions, a Manhasset, no es va produir cap avanç en la resolució del conflicte per la intransigència del Marroc. El Polisario proposava un referèndum d'autodeterminació, en el que es contemplés l'autonomia com una de les possibilitats, però també la

independència com a una altra possibilitat. Es va acordar una cinquena ronda de negociacions.

El 17 de juny es van fer públiques unes declaracions secretes, realitzades l'any 2005, davant la institució reial marroquina "Instància, Equitat i Reconciliació", pel President del Consell Reial Consultiu per Assumptes del Sàhara (CORCAS), Jalienna Uld Errachid, en les que declarà: *"Alguns oficials de l'Exèrcit marroquí han comès crims de guerra contra presoners fora de l'àmbit de la guerra... Molts civils van ser llançats al buit des d'helicòpters o enterrats vius simplement per ser sahrauís."*⁸

Per primera vegada un funcionari marroquí reconeix la repressió i la violació dels drets humans per part dels marroquins al poble sahrauí.

L'agost del 2009, l'ONU promulgà la resolució 1871 que instà a ambdues parts a reanimar les negociacions.

L'any 2010 es va produir la manifestació més gran de la causa sahrauí ja que les forces marroquines van atacar un campament sahrauí i es va acusar al Marroc de violació dels drets humans i censura dels mitjans de comunicació.

Al cap de dos mesos de la manifestació, l'Assemblea General de l'ONU va aprovar una resolució que reafirmà el dret inalienable de tots els pobles a la lliure determinació i a la independència.

El Marroc i el Front Polisario van concloure les seves negociacions sense progressos.

L'any 2013 durant les setmanes prèvies a la renovació de la MINURSO, Estats Units filtrà un esborrany de proposta en la que semblava que es demanava una ampliació de les competències per al monitoratge dels Drets Humans.

El Marroc va posar en marxa tota la seva maquinària diplomàtica per a frenar la proposta i ho va aconseguir, el Consell de Seguretat la va aprovar en els mateixos termes dels altres anys i, a més, es signà un nou protocol d'acord de pesca entre la Unió Europea i el Marroc.

⁸ Informació i declaración extreta de la web: *La Haine*.

L'any 2016 la MINURSO va visitar els campaments de refugiats de Tinduf. La reacció del Marroc va ser expulsar a 28 membres de la comissió dels territoris ocupats.

El 21 de desembre, el Tribunal de Justícia de la Unió Europea sentencià que l'acord comercial agrícola i pesquer amb el Marroc mai va ser aplicable al Sàhara Occidental, ja que aquesta regió no forma part del territori del Marroc.

El 2017 començà amb una crisi arran de les obres d'asfaltat d'una carretera iniciada a Rabat que passa per la zona del Guerguerat, i que el Polisario considerà com una violació del l'alto al foc firmat en 1991.

Les dues parts van desplegar les forces armades en aquesta zona, però Marroc les va retirar el febrer del mateix any en resposta a una crida feta pel secretari general de l'ONU, Antonio Guterres.

El Polisario, mentrestant, continuà a la zona al·legant que la solució a la crisi només arribaria amb un acord entre les dues parts, ja que si no el Marroc aconseguiria asfaltar la carretera i aquesta li facilitaria el comerç amb la resta d'Àfrica.

Finalment, l'ONU va confirmar la retirada de tots els efectius sahrauís de Guerguerat.

L'abril del 2017 el Consell de Seguretat de l'ONU va decidir prorrogar el mandat de la MINURSO fins al 30 d'abril de 2018, adoptant per unanimitat la resolució 2351 (2017), on proposà a les dues parts a reprendre les negociacions sota els auspicis del Secretari General, a fi de facilitar una solució política justa, duradora i mútuament acceptable que prevegi l'autodeterminació del poble sahrauí en conformitat amb els principis i propòsits de la Carta de les Nacions Unides.

Des de llavors s'han produït varis intents per tornar a reprendre les negociacions, però la dimissió del darrer enviat de l'ONU el 23 de maig del 2019 ha fet que es tornessin a estancar. A més, l'actitud del Marroc tampoc hi ha ajudat ja que ha seguit amb la seva política fins al punt que el passat 25 de setembre del 2019 una jove sahrauí va ser atropellada per un vehicle

antidisturbis que anava a reprimir una manifestació espontània a El Aaiun per la victòria d'Algèria a la final de la Copa d'Àfrica de Nacions (CAN), que va acabar derivant en una marxa independentista sahrauí.

2.6 Estructures d'un Estat sense territori

La celebració del desè aniversari de la RASD, el 27 de febrer del 1986, marcà el punt culminant en la edificació de l'Estat d'aquest poble que ha estat privat del seu territori. Mohamed Abdelaziz⁹ va presidir les cerimònies en un important desplegament de banderes.

La primera revelació d'aquest aniversari és que en la multitud sahrauí dominen les dones i els nens: des del 1975 que hi ha milers i milers d'infants nascuts en els camps.

La presentació dels destacaments de l'ELPS- de la infanteria als blindats passant per la cavalleria (els Land Rover), l'artilleria, el cos d'enginyers, etc.- comprenia, també, dues revelacions més: unes quinze formacions de dones, cossos d'assalt en uniforme lleopard i grups d'adolescents en formació militar.

De fet, les dones sempre han tingut un paper important, fins i tot abans de la RASD. Però sí que és veritat que amb la proclamació de la República assumeixen més responsabilitats polítiques, moltes d'elles són wali¹⁰ dels diferents districtes dels campaments.

Aquest desplegament femení era una advertència als dirigents que poguessin tenir la temptació de sacrificar la RASD.

2.6.1 Els campaments de refugiats

La ocupació del Sàhara Occidental per la monarquia marroquina va portar als sahrauís a reproduir la seva organització als camps de refugiats establerts a prop de Tinduf, a Algèria, en un indret conegut com Hassi Robinet, enmig del desert.

⁹ President de la RASD des del 1982 fins a la seva mort el 2016.

¹⁰ Càrrec existent en els països àrabs que significa governador.

Els sahrauís viuen dispersos entre el seu territori originari i països veïns com Mauritània, Mali i sobretot Algèria, país que els ofereix des de l'ocupació ajuda i acollida.

Imatge 8. Situació dels campaments de refugiats.
Elaboració pròpia.

Els campaments de Tinduf acullen aproximadament a 200.000 persones. Els campaments estan dividits en quatre districtes o *wilayes* que tenen els noms de les ciutats més importants del Sàhara Occidental: El Aaiun, Dakhla, Auserd i Smara. Cada wilaya està dividida en 6 o 7 pobles o *daïres* i cada *daira* en 4 barris. Viuen en tendes de campanya proporcionades per organitzacions internacionals i a aquestes se'ls afegeix una petita construcció de tova que fa la funció de cuina.

Imatge 9. *Wilaya* d'Auserd als camps de Refugiats de Tindouf.
Fotografia de Joan Torres.

Hi ha dos hospitals generals, dues escoles internats, una escola de dones i un complex avícola-agrícola. Cada *wilaya* compta amb un hospital regional, un centre de salut per cada daïra, una escola i un petit hort.

La RASD va crear Ministeris amb el fi d'administrar els campaments. Actualment existeix els Ministeris de Transport, Desenvolupament, Salut, Educació, Justícia, Comerç, Exteriors, Interior i de Defensa que s'encarreguen de tractar qualsevol aspecte de la vida diària als campaments.

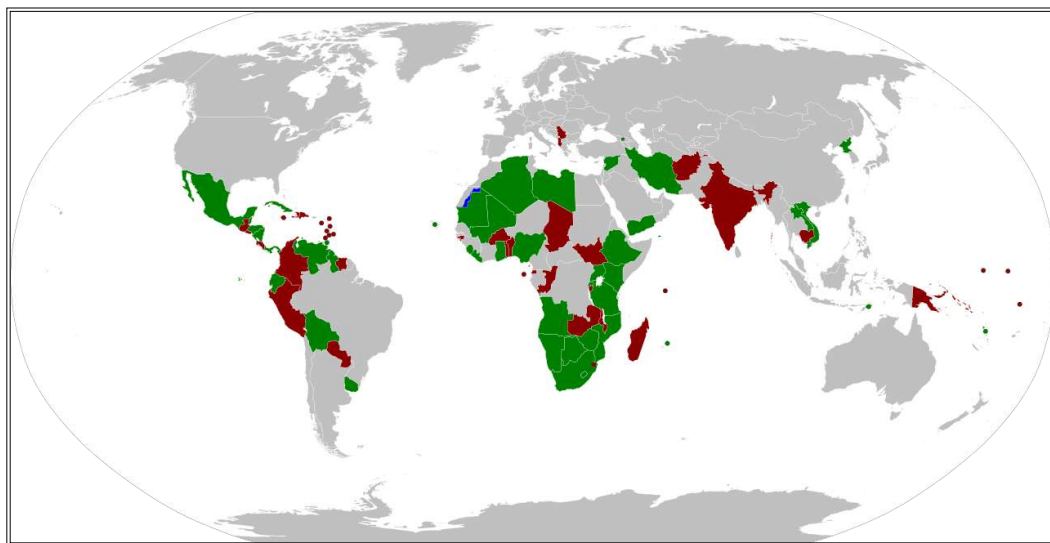
Des del punt de vista organitzatiu, tots els adults que viuen als campaments han de formar part d'un dels cinc comitès que existeixen i que són els següents:

- **Comitè de Salut:** compost per un subcomitè de professionals amb funció assistencial i un altre de salut preventiva que es responsabilitza d'aspectes relacionats amb la salubritat de les aigües, l'ambient i fa arribar la informació sobre les campanyes de vacunació a tota la població.
- **Comitè d'Educació:** compost per un grup encarregat dels aspectes relacionats amb les escoles bressol i les primàries. I un altre que té al seu càrrec tot allò relacionat amb el benestar dels infants, els programes d'alfabetització d'adults i ajuda internacional.
- **Comitè de Subministraments:** té un primer subcomitè que fa la distribucions de racions d'acord amb les necessitats establertes. També distribueixen gas per cuinar, roba i tendes de campanya. La majoria d'aquests productes procedeixen de l'ajuda internacional. El segon subcomitè s'encarrega d'explicar el valor nutritiu dels aliments i la seva preparació en els casos que els aliments no corresponguin a la dieta tradicional sahrauí.
- **Comitè de Desenvolupament Econòmic i Producció:** aquest comitè està format per un grup que s'encarrega de la producció d'articles d'artesanía i el que treballa a les granges i els horts. Depenent de la demanda es creen i mobilitzen grups especials per ajudar a la preparació de la terra, la sembra, bibrada i la collita a les diferents granges.

- **Comitè de Justícia i Assumptes Socials:** compost per el *qadi*¹¹ i un grup de dones i homes que tenen al seu càrrec assumptes judicials, com els matrimonis i els divorcis, i el Comitè d'Assumptes Socials que s'encarrega de l'organització i la preparació d'actes socials, a més d'oferir serveis a minusvàlids i vells i intervenir de mediador en petites disputes.¹²

L'organització als campaments està pràcticament en mans de les dones.

A banda d'organitzar administrativament els territoris, la RASD s'encarrega d'establir relacions internacionals per tal que els països la reconeixin, actualment en són 82, i, alhora, la població sahrauí, tan dins dels campaments de refugiats com als territoris ocupats, té una doble lluita: no oblidar i no ser oblidats.

Imatge 10. En verd els països que reconeixen la RASD i en vermell els que no. Mapa: Jan CZ.

¹¹ De l'àrab قاضى: governant jutge dels territoris musulmans.

¹² Informació extreta de l'article *La prison du temps: les mutations sociales à l'oeuvre dans les camps de réfugiés sahraouis*.

3. Dones i lluita feminista

El feminisme és una teoria i pràctica política articulada per dones que, després d'analitzar la realitat on viuen, prenen consciència de l'opressió, dominació i explotació de la que han sigut i són, encara, objecte en el si d'un context patriarcal. També és adquirir una consciència sobre la discriminació de les dones que, inevitablement, suposa una nova manera de viure.

En el darrer segle les lluites feministes han fet possible la igualtat de drets entre homes i dones i han estat imprescindibles per la modernització i la democratització de les nostres societats. Però sovint aquestes dones i les seves batalles han estat represaliades, menystingudes i oblidades. És per això que quan parlem de feminisme ens ressonen quasi sempre els mateixos noms: Simone de Beauvoir, Virgina Woolf, Clara Zetkin, etc. Noms de dones blanques occidentals, i és que la realitat és que en sabem ben poc dels feminismes i de les lluites de les dones que no viuen a Occident.

Què passa si parlem del feminisme al Magreb¹³? Potser ens sona quelcom del feminisme àrab però ens manquen referents i coneixem poc sobre les seves demandes. El desconeixement es veu agreujat encara més si parlem de zones oprimides com és el cas del Sàhara Occidental.

Les dones sahrauís han estat i són centrals en la resistència contra l'ocupació primer espanyola i, més tard, marroquina malgrat estar doblement oprimides pel fet de ser dones sota l'ocupació, el bloqueig i la discriminació en el seu propi país.

Aquest treball pretén ser un reconeixement per totes aquestes dones que han estat invisibilitzades per reivindicar-les com a referents imprescindibles del moviment feminista i anticolonial.

¹³ És la part de l'Àfrica del Nord que inclou el Marroc, Algèria, Tunísia, el Sàhara Occidental, Líbia i Mauritània.

4. Situació i lluites de les dones sahrauís

4.1 Identitat i resistència contra la colònia

Durant la colonització espanyola, les dones sahrauís van patir un retrocediment molt important pel que fa a les seves llibertats, sobretot les que es van haver de sedentaritzar.

El fet de tenir un domicili fixe transformava les condicions en les que les dones desenvolupaven les seves aportacions socials, tot relegant-les a un espai domèstic, ho explica molt bé Christiane Perregaux al seu llibre *Gulili. Mujeres del desierto saharauí*: “...hizo falta la colonización y la sedentarización forzada en las ciudades para enclaustrarnos, a pesar nuestro, en casas que se convierten en verdaderas cárceles. De repente dependíamos del salario de miseria pagado a nuestros padres o a nuestros maridos por las sociedades de explotación del fosfato de Bu Craa o por empresas de construcción”

A més, els diferents costums i normes de la societat espanyola requerien que les dones ocupessin un paper diferent al seu rol tradicional i en el seu tracte amb els colonitzadors, es van trobar que elles no podien interactuar amb els homes espanyols com ho feien els homes sahrauís. Malgrat tot, la independència que les caracteritza i la seva capacitat d'acció i gestió no va desaparèixer ja que quan va arribar el moment de rebel·lar-se contra la colònia van ser les primeres, juntament amb els joves, en participar de forma organitzada en el moviment d'alliberament.

Els primers anys de la dècada dels setanta, a part d'organitzar la resistència els sahrauís també començaren un procés per establir una altra forma d'organització social amb la finalitat de generar una consciència com a poble dins d'una estructura socialista i democràtica en la que totes les persones siguin iguals.

Es dugueren a terme algunes negociacions per reformular les lleialtats tribals, el poder dels patriarques i, en general, per democratitzar les relacions de poder, incloses les de gènere i les generacionals que afectaven la construcció d'un nou projecte nacional.

El 1974 es va crear la Unión Nacional de Mujeres Saharaus (UNMS) amb l'objectiu de sensibilitzar a les dones sobre la seva posició en la societat i el seu paper en la independència nacional i, alhora, fer difusió de la resistència.

L'UNMS també va assumir un rol protagonista en la revolució: formaren comitès que planificaven accions, redactaven i imprimien tríptics, manejaven les xarxes d'informació i feien treball revolucionari i agitatiu de primera línia. La creació d'una organització amb aquesta ideologia tan al principi de la revolució indica la rellevància femenina en la vida política sahrauí.

Imatge 11. Reunió de l'UNMS.

Font: Unión Nacional de Mujeres Saharaus.

El 12 d'octubre del 1975, hi va haver un acord històric entre els joves dirigents del Front Polisari i els ancians caps de les tribus en el que decidiren desfer les estructures de poder derivades del tribalisme i la gerontocràcia: aboliren l'esclavitud; especificaren que les dones tenien els mateixos drets que els homes, inclòs el vot; prohibiren l'ablació femenina: es reduí l'aportació econòmica que la família del nuvi feia a la família de la núvia com a pagament matrimonial a un preu simbòlic d'un dinar i els matrimonis van començar requerir l'aprovació expressa de la núvia.

Aquest nou pacte social, va assentar les bases de la consciència nacionalista sahrauí i de la seva identitat col·lectiva, establerta tant en las tradicions positives que es conservaren com en els canvis que portaven llibertat per elles. Les dones també formaren part d'aquest pacte i partir d'aquell moment la seva nova identitat es començà a forjar. Amb la lluita revolucionària primer, i en els

campaments de refugiats després, les dones començaren a integrar l'autodeterminació del seu poble i el feminisme, tot formant un llaç indivisible.

4.1.1 Revolució i tradició

Les dones sahrauís han estat capaces de muntar els campaments de refugiats més ben organitzats del món gràcies a la seva capacitat de sumar la tradició nòmada del desert basada en la solidaritat i l'experiència amb la voluntat d'assumir i aplicar de manera ràpida i efectiva els canvis revolucionaris que els han permès dur a terme les transformacions necessàries de les costums per superar les antigues jerarquies tribals.

Aquesta combinació de continuïtat cultural i adaptació a un nou context els va permetre reinterpretar els rols de gènere i alhora assegurar el manteniment de tradicions que reforçaven l'estatus femení i el sentiment de pertinença cultural de tots els sahrauís. Així doncs, les dones es van erigir com a preservadores culturals i també davanteres de la revolució.

El període que comprèn els inicis de la resistència a la colònia i els anys de guerra fins al 1991, va ser en el que les dones sahrauís assoliren més èxits.

Van ser presents en tots els aspectes de la vida pública, van redefinir el seu paper en la societat i van prendre el control de les seves vides i dels seus cossos dins del marge que les estructures i la circumstàncies els van permetre. Aquest procés no va ser senzill, les sahrauís van haver d'assumir contradiccions i les seves històries personals estan plenes d'anècdotes de les negociacions i les trobades que van tenir tant amb elles mateixes com amb la família, les organitzacions, l'UNMS i els propis òrgans del Front Polisario.

Un aspecte observat pels qui han realitzat investigacions en els campaments és que el dany psicològic d'haver-ho hagut d'abandonar tot i haver-se hagut de acomiadar dels homes: pares, germans, marits i/o fills grans que van haver de marxar al front i haver de deixar anar a estudiar a escoles estrangeres als nens i nenes amb edat escolar va ser gestionat gràcies a les xarxes de solidaritat que les dones van construir entre elles. S'oferiren unes a altres ajuda material i emocional. Les anècdotes respecte aquest tema també són moltes i el resultat ha estat molt profitós per la reconstrucció del teixit social sahrauí.

4.2 Els anys de guerra i els campaments de refugiats

Quan començaren els bombardejos i la persecució a la població civil sahrauí que es revelava contra la invasió marroquina, es va originar un èxode massiu de gent que intentava salvar la seva vida. Les primeres que van arribar a la zona cedida per Algèria van ser les dones, els ancians, els nens i les persones ferides. Tots els homes que podien combatre es van incorporar al front o ajudaven a les evacuacions. Cada dia arribaven centenars de persones que eren rescatades al desert o que havien rebut ajuda per escapar de l'exèrcit marroquí.

Les dones que ho van viure descriuen un caos total, espontàniament es van començar a organitzar per atendre els assumptes més urgents. Unes cosien les teles de les seves *melhfes*¹⁴ entre si per fer refugis que poguessin protegir a la gent, les que alletaven oferien el seu pit a tots aquells infants que estaven lluny de les seves famílies o que les seves mares no tenien prou llet o diners per alimentar-los.

El Front Polisario es va desenvolupar gràcies a les dones. Formaren comissions que distribuïen les ajudes que arribaven, improvisaren hospitals i curaven els ferits amb el que podien i cavaven les fosses per enterrar als morts. A les primeres reunions, els representants del Front Polisario van haver de definir quina era la manera en la que havien d'actuar i organitzar-se per sobreviure. La base social de la que es van partir, va ser l'UNMS ja que era l'única estructura que podia promoure els recursos humans necessaris per implementar la logística que requeria controlar uns campaments de refugiats. Mentrestant, seguien arribant grups de desplaçats.

4.2.1 Organització

Per gestionar els aspectes més quotidians formaren comitès de dones.

La higiene i la salut eren molt importants i treballaren en la construcció de dispensaris que els portaven dones que tenien una formació bàsica. Una altra prioritat va ser l'educació tant en el nens i les nenes com en elles mateixes per

¹⁴ Vestimenta típica de les dones sahrauís.

poder realitzar totes les tasques que impliquen organitzar uns campaments de refugiats. Hi havia un comitè que s'ocupava dels residus i un altre que es dedicava a la producció artesanal i l'arranjament de la terra per poder-hi cultivar. També hi havia el comitè de justícia que s'encarregava de mediar quan sorgien conflictes.

Imatge 12. Dentista d'un dels campaments de refugiats.
Imatge cedida per Joan Canillas.

4.3 L'Unió Nacional de Dones Saharauis

L'Unió Nacional de Dones Saharauis (UNMS, sigles en castellà) és una organització de masses vinculada al Front Polisario formada per dones sahrauís i que té un paper imprescindible pel que fa al sosteniment de la vida als campaments creada el 1974.

Com ja he explicat al darrer punt, l'organització va saber dirigir i administrar els comitès que regulaven la vida pràctica. Però, l'UNMS també tenia els seus objectius polítics respecte l'apoderament de les dones i la igualtat d'oportunitats. Tenien clar que els èxits revolucionaris havien de beneficiar a les dones i com que no volien dependre dels dirigents del Front Polisario es van dedicar a crear espais de militància i intentar entrar en els òrgans polítics decisius.

El 24 i 25 de març del 1985 es celebrà el primer Congrés Nacional de Dones al qual hi van anar al voltant de 600 representants. Abordaren assumptes tan diversos com el procés d'alliberament de les dones, el progrés cap a la igualtat,

el contacte amb les dones als territoris ocupats i la necessitat de fer feina política en el dia a dia per arribar a tothom. Analitzaren les estratègies que feien servir per formar-se, la creació de xarxes internacionals i l'estratègia de formar dones que esdevinguessin líders perquè poguessin accedir a la direcció del Front Polisario. Van reformar l'estructura i formaren un Secretariat Nacional compost per 53 representants d'associacions regionals i una comissió executiva de 13 persones.

Imatge 13. Reunió del Secretariat Nacional de l'UNMS.
Font: UNMS

El 1990, cinc anys més tard, es celebrà el segon Congrés Nacional al que assistiren 860 delegades de les quals 80 formaven part de la comunitat internacional. En aquest avaluaren la feina política feta, programaren les activitats dels següents anys i renovaren els càrrecs del Secretariat Nacional i la comissió executiva.

Actualment, després de 45 anys, l'UNMS segueix organitzant reunions, conferències, trobades, actes en diades internacionals; publicant revistes, estudis i investigacions; coordinant activitats culturals i socials; potenciant les relacions amb organitzacions estrangeres i, en definitiva, denunciant la vulneració de drets de les dones del seu poble.

Imatge 14. Xerrada sobre les dones sahrauís a Madrid.
Font: UNMS

4.4 La situació de les dones en el moment de la firma de l'alto al foc

Quan es firmaren els acords de l'alto al foc, es produí un profund canvi de vida als campaments. Al principi, van rebre la notícia amb esperança ja que es pensaven que no tardaria gaire a celebrar-se el referèndum d'autodeterminació. Però no va ser així, i els sahrauís se'n van adonar que seria un procés llarg i complicat.

Va ser així com es dedicaren a esperar¹⁵, sense saber gaire quant de temps duraria aquesta espera i per tant, si valia la pena començar nous projectes, millorar les instal·lacions, invertir en recursos, etc.

Els homes que tornaven del front, es trobaren amb una estructura perfectament organitzada per les dones que patien perquè sabien que amb la seva tornada probablement elles haurien de retrocedir tant en el marc de la política institucional com en la vida quotidiana i domèstica.

A mesura que es va anar fent evident que l'espera podia allargar-se, anaren renovant les activitats als campaments.

¹⁵ En una xerrada Alguer Miquel explica que durant la seva visita als campaments de refugiats un home li digué: "El deporte nacional del pueblo saharauí es la espera."

A més, els dirigents del Polisario van destinar molts recursos per establir relacions internacionals en tots els àmbits possibles, tant civils com governamentals.

El jovent que havia estudiat fora i estava preparat per treballar en l'àmbit de les relacions exteriors, va ser col·locat en oficines en aquells països que reconeixien la RASD amb el compromís de fer connexions polítiques i promoure la causa sahrauí per tots

els mitjans tot convertint-se en ambaixadors culturals establint relacions amb organitzacions civils i, fins i tot, creant-ne algunes de pròpies com l'Asociación de Mujeres Saharauis a Espanya. També en sorgí el projecte "Vacances en Pau" a través del qual infants d'entre vuit i dotze anys durant l'estiu viuen amb famílies d'acollida amb la finalitat d'evitar la forta calor del desert, rebre atenció mèdica i, alhora, fer el paper

d'ambaixadors culturals tot aprenent altres llengües i establint un vincle amb la comunitat internacional i el Sàhara.

Imatge 15. La meua família amb la nena que hem estat acollint aquests darrers anys. Elaboració pròpia.

4.5 Ni un pas enrere

Durant les èpoques de revolució o conflicte les relacions de gènere solen transformar-se i adaptar-se en funció de l'emergència. Al llarg de la història, en aquestes situacions les dones han participat activament i han assumit rols que han estat tradicionalment reservats als homes. Però, com ha quedat demostrat, al finalitzar el període de conflicte el més comú és que les revolucions no facin justícia a les tasques que desenvolupen aquestes, i tornar a la normalitat signifiqui tornar a la desigualtat de gènere.

D'altra banda, però, també existeixen exemples en els que les dones no estan disposades a retrocedir i aquest va ser el cas de les dones sahrauís.

La cúpula de la RASD i el mateix president Abdel Aziz Mohamed, havien declarat la irreversibilitat dels progressos aconseguit per les sahrauís i, per tant, es trobava assegurada la voluntat de no permetre un retrocediment en els avenços feministes. Però, van reestructurar l'organització de la vida quotidiana i algun dels èxits revolucionaris aconseguits per les dones va haver de fer uns quants passos enrere. Com per exemple, l'eliminació d'alguns comitès.

4.6 El discurs oficial i les dones

L'aportació de les dones sahrauís no passa desapercebuda per ningú. Tant en els carrers com en els discursos d'actes oficials i documents de la RASD, el paper de les dones hi és present constantment. Els mitjans de comunicació ressaltaven sovint el seu protagonisme i dediquen programes sencers per cobrir esdeveniments organitzats per l'UNMS.

El president Abdel Aziz, sovint en els seus discurs recordava el sacrifici de les màrtirs, les dones que es troben a l'altra banda del mur i la presència indispensable de les dones en totes les àrees de la vida pública. En tots els actes de govern, es garanteix la presència de representants de l'UNMS i és habitual que els presideixin.

La constitució de la RASD reconeix la ciutadania plena a les dones, sense cap distinció respecte als homes i de manera específica declara:

Artículo 30- El Estado velará por la protección de todos los derechos políticos, económicos, sociales y culturales de la mujer saharauí, y se asegurará de su participación en la edificación de la sociedad y en el desarrollo del país.

“Las mujeres saharauis son símbolo de valentía y trabajo, ellas hicieron posible la revolución, ellas son las que mejor saben lo que necesita nuestra sociedad... nosotros somos el único país árabe, musulmán, africano que ha dado a las mujeres los mismos derechos cien por ciento que a los hombres.” explicà Mohamed Sidi Alí a la Comissió de Defensa del Parlament.

Aquestes afirmacions, denoten que almenys de manera oficial el reconeixement a les dones és absolut.

Evidentment, els primers anys de lluita van ser decisius per la configuració del que avui entenem com a “dona sahrauí”; els valors i les qualitats que en aquell moment demostraren han quedat establerts com una marca d'identitat de les sahrauís.

Cal destacar que la idealització de la dona sahrauí és problemàtica ja que per una banda hi ha la mitificació de l'ideal femení que fa que hi hagi un estereotip de dona revolucionària perfecte excloent o ignorant a aquelles que no tinguin aquest perfil, o que sustentin postures contràries al que s'espera d'elles dins del marc idealitzat i d'altra banda, cal observar que gran part de la cooperació internacional dirigida a les dones sahrauís es administra per l'UNMS o destinada a projectes molt concrets, relacionats amb formes organitzatives que en gran mesura estan monopolitzades per aquelles dones que han estat més actives políticament dins de la línia oficial fet que fa que es deixin de banda iniciatives o necessitats de grups de dones que no han destacat tant- per diverses raons- amb la seva participació en les organitzacions més formals.

A més, és evident que no podem parlar de la “dona sahrauí” i essencialitzar-la i encara menys quan han passat quaranta-cinc anys de la instal·lació dels primers campaments, on actualment hi viuen vàries generacions de dones adultes amb biografies diferents les quals els seus punts de vista i posicionaments poden ser completament diferents.

De totes maneres, la presència de les dones en el discurs polític reforça positivament la seva percepció social. Evidentment, no totes les dones sahrauís s'identifiquen amb l'estereotip, però és possible que el fet de compartir el prestigi social derivat d'aquest faci que en un futur dones amb diferents perspectives puguin negociar el reconeixement d'altres postures i valors, podent partir d'una plataforma més transversal per visibilitzar i pluralitzar més la concepció de les dones sahrauís.

4.7 La vida familiar

Les transformacions que han patit les famílies en els darrers anys són heterogènies. Les circumstàncies de cada família particularitzen la situació de les dones depenent de les ocupacions dels homes, l'edat i el gènere dels fills, etc.

El treball al servei públic que moltes dones desenvolupen, ha generat canvis en les dinàmiques a l'interior de la família ja que elles segueixen tenint la responsabilitat de les tasques domèstiques, però alhora exerceixen altres càrrecs fora d'aquesta. Si la família és extensa la responsabilitat es reparteix per tal que totes les dones del nucli familiar puguin treballar o participar en altres activitats. En els casos que no és així les filles grans relleven les seves mares pel que fa a la cura dels seus germans petits. S'ha de dir que en algunes famílies això ha representat una trava per a les joves que volen estudiar a l'exterior, treballar o participar políticament.

Hi ha noies que expressen obertament la seva desavinença amb les diferències que tenen segons el lloc que ocupen a la família ja que obstaculitza el seu desenvolupament personal, sobretot en el cas de ser germanes grans de les quals s'espera que assumeixin rols de més responsabilitat:

"Nosaltres ens hem de quedar aquí i fer-nos càrrecs dels nostres germans. Les meves germanes poden anar als festivals, però jo no puc, he d'anar a buscar la carn, preparar el menjar i acompanyar a la meua àvia que no es pot moure.... Sí, sí que m'agradaria tenir altres oportunitats, però qui es farà càrrec de la jaima? Em toca a mi, la meua mare ha de treballar... Potser més endavant, quan les meves germanes siguin més grans..."¹⁶

4.7.1 Matrimoni

L'edat de matrimoni entre els i les joves dels campaments s'ha retardat i ha disminuït la natalitat, en el VI Congrés Nacional de l'UNMS el president Abdelaziz va explicar la seva preocupació pel retrocediment de la natalitat,

¹⁶ Testimoni de Salema Mahmud dels campaments de Tinduf a la wilaya d'Ausred. Extret del treball "Mujeres saharauis camino a la utopia."

assenyalant la necessitat *“d’impulsar una política activa de natalitat que tingui com a punt de partida la corresponsabilitat entre homes i dones en tots els àmbits”*

També s’observa un augment considerable en els matrimonis interculturals, fet que anteriorment era una mica estrany entre els sahrauís ja que pensaven que aquests tipus d’unió podien dissipar la cultura i la lluita del seu poble, sobretot quan eren dones que es casaven amb estrangers i marxaven a l’exterior. En l’actualitat, la gran afluència d’estrangeres cooperants als campaments i l’alt índex de joves sahrauís que estudien fora, ha tingut com a resultat un pensament més obert en aquest sentit i ja no és tan excepcional.

El que sí que és un fenomen estrany i mal vist és el fet d’estar solter a partir d’una edat així com no tenir fills tant per homes com per dones.

5. Metodologia i temporització

Darrer trimestre 2018

- Inici del projecte amb una conversa informal al festival Esperanzah amb la meva mare i l'Aritz.
- Recerca d'informació sobre el tema i decisió final de triar-lo com a estudi del Treball de Recerca.
- Sol·licitud a l'Institut perquè m'accepti el tema i en Pau Martín per tenir-lo com a tutor
- Inici de la planificació de la recerca.

Primer trimestre 2019

- Lectura de llibres sobre la història del Magreb i, en concret, del Marroc i del Sàhara Occidental deixats per l'Aritz.
- Visita a l'exposició "Sàhara Occidental: la lluita contra l'oblit." a la biblioteca de l'Universitat de Girona.
- Trobada amb en Pau per resoldre dubtes i enfocar la recerca.

Imatge 16. Foto de la visita a l'exposició de la UdG. Font pròpia.

Segon trimestre 2019

- Redacció del primer esbós del treball.
- Sorgiment de la idea de poder fer un viatge als campaments de refugiats de Tinduf.
- Contacte amb l'Ivan Prado de Pallassos en Rebeldía perquè m'expliqués la seva experiència.

Estiu 2019

- Contacte amb diverses persones que viuen als campaments de refugiats i organitzacions que hi treballen perquè m'informessin sobre com poder entrar-hi.
- Trucades al Consulat d'Algèria per demanar la documentació necessària per tramitar el visat.
- Trobada amb en Pau Martín, tutor del treball, per preparar la feina a fer durant l'estiu i explicar el viatge i l'acte.
- Trobada amb ACAPS Girona i el delegat del Front Polisario a Catalunya per sol·licitar la nostra entrada als campaments, denegació per motius climàtics.
- Recerca d'alternatives. Contacte amb el cosí de la meva mare, policia al Marroc, perquè ens expliqui la situació al Sàhara ocupat i per veure si el podem visitar.
- Trucades amb l'UNMS perquè em posessin en contacte amb algun activista d'El Aaiun.
- WhatsApps amb el president d'Équipe Média, Ahmed Ettanji, per preparar el nostre viatge al Marroc.
- Diverses assemblees i correus per organitzar la taula rodona del dia 21 de setembre del 2019.
- Reunions amb la Paula i la Neus, les meves companyes de viatge, per explicar com anirà viatge, els riscos, etc.

Setembre 2019

- Trobada amb l'Aritz i amb la meva família per donar-me les darreres indicacions pel viatge.
- Sol·licitud a en Pau Martín, tutor del treball, i a en Rafel Juanola, director de l'Institut Josep Brugulat, perquè em facin un paper oficial per si em parava la policia marroquina.
- Viatge al Marroc i al Sàhara ocupat per veure la situació dels sahrauís que viuen en aquest territori i poder entrevistar diverses activistes.
- Trucades amb la Nazha, periodista d'Équipe Média.
- Trobada amb en Pau per donar-me les darreres indicacions.
- Anul·lació de l'acte del dia 21 de setembre per previsió de pluja.

Tardor-Hivern 2020: accions de difusió¹⁷

- Sol·licitud de l'Agustina Drovandi, periodista argentina, per fer-me una entrevista pel diari "Cuartopoder"
- Publicació de l'entrevista el 21 d'octubre del 2019.
- Trucada d'en Carles Serra convidant-me a fer una xerrada a l'Escola Oficial d'Idiomes de Girona.
- Xerrada el dia 14 de novembre del 2019 amb en Carles Serra a la sala d'actes de l'EOI.
- Invitació per part del moviment "Acampada Plaça Universitat" a participar en una taula rodona.
- Invitació per part de l'entitat Sàhara Dempeus a participar en una xerrada.
- Xerrada a Barcelona el dia 21 de desembre del 2020.
- Invitació a explicar l'experiència als territoris ocupats a la Subcomissió per la Pau i la Llibertat al Sàhara del Parlament de Catalunya, inicis de febrer.

¹⁷ A l'Annex 1 hi ha la informació més detallada.

6. Diari de Viatge

Inicialment aquest viatge s'havia de realitzar als campaments de refugiats de Tinduf, però ACAPS Girona i la Delegació del Front Polisario a Catalunya ens van informar que durant la primera quinzena de setembre encara s'arribaven a temperatures de 50° i que, per tant, podríem patir problemes de deshidratació i que, a més, no podríem realitzar la recerca amb normalitat ja que ens hauríem de passar els dies a les jaimes.

Aleshores, tenia dues opcions: anar a Alger i visitar les poques organitzacions que hi ha o bé, anar a la zona ocupada pel Marroc i viure de primera mà el que viuen els sahrauís i entrevistar a activistes.

Així doncs, després de parlar amb els cosins de la meva mare -que són policies al Marroc- l'UNMS i l'Ahmed Ettanji vaig decidir que la millor opció era anar als territoris ocupats malgrat saber que entrar com a turista allà no és tan fàcil i que corríem el risc de ser detingudes, interrogades i deportades.

6.1 30 d'agost del 2019

18:38, tren cap a Figueres

Falten pocs dies per començar el viatge, he estat parlant amb tota la gent que crec que em pot ajudar: l'Aritz, els tiets, l'Ahmed, l'Amma, la Jadiyah... m'estan donant indicacions molt importants i demà vaig a sopar a casa l'àvia per acabar de rebre els darrers consells i marxar preparadíssimes cap al Marroc.

De moment no estic gaire nerviosa, però també he de dir que crec que és perquè no sóc del tot conscient del que anem a fer cosa que també em va bé per relativitzar-ho una mica tot.

L'Ahmed Ettanji és el contacte que tinc amb l'associació que organitzarà les trobades un cop arribem a El Aaiun, Équipe Média. Durant el darrer mes hem estat molt en contacte via WhatsApp. La Nazha El Khalidi és l'activista amb la que estarem allà quan fem les entrevistes a les dones. Els he buscat per internet i són activistes reconeguts i destacats. A la Nazha fa poc la van jutjar per fer un directe via Facebook en una manifestació al·legant que com que no és periodista no té dret a gravar.

Imatge 17. Captura de pantalla del vídeo gravat per Nazha El Khalidi. Font: Facebook personal de la Nazha.

Ara, estem anant amb la Paula cap a casa la Neus per passar un parell de dies junts i anar al Festival Acústica. Aprofitarem aquestes hores per fer una mica de cohesió. Passarem molts dies juntes sota situacions de pressió i és important perquè tot vagi bé.

6.2 2 de setembre del 2019

21:56, dalt l'avió

“Nuestras maletas maltrechas estaban apiladas en la acera nuevamente; teníamos mucho por recorrer. Pero no importaba, el camino es la vida” Jack Kerouac

Avui hem quedat amb la Paula a tres quarts de quatre al costat de casa, hem anat a Girona a buscar a la Neus i hem marxat cap a l'aeroport.

Com que hem arribat amb bastant temps hem anat a fer un cafè i la mama ha aprofitat per donar-nos les últimes indicacions: vigileu amb els diners, estigueu més tranquil·les que una bassa d'oli, guieu-vos per la intuïció, etc.

Imatge 18. D'esquerra a dreta: la Neus, jo, la Paula i la meva mare abans d'agafar el vol.
Elaboració pròpia.

Llavors, hem passat el control de passaports i ens hem esperat fins a pujar a l'avió.

Ara mateix ja som a l'avió anant cap a Marràqueix!!!! Quina il·lusió!!!!

Baixem a Marràqueix, a 875 quilòmetres d'El Aaiun, el nostre destí, perquè és molt complicat aconseguir entrar-hi com a turistes, ja que és una zona molt militaritzada i vigilada i poc transitada pels turistes i si baixéssim allà, cridaríem bastant l'atenció.

Quan arribem a Marràqueix ens estarà esperant el xofer de l'*hostel* en el que dormirem avui i allà

Imatge 19. La Neus llegint. Elaboració pròpia.

mirarem a quan queda de la plaça de Jamaah El Fna per poder fer-hi un passeig perquè demà al matí hem d'agafar l'autocar bastant aviat i no tindrem pas temps de visitar res a la ciutat.

02:14, Kammy Hostel

Quan hem arribat a l'*hostel*, cap a les onze, la Karima -la recepcionista- ens ha ensenyat l'habitació que compartirem amb dos altres nois i hem decidit anar a sopar a Jamaah El Fna.

Imatge 20. La Neus i la Paula esperant el sopar a la Plaça Jamaah El Fna de Marràqueix. Elaboració pròpia.

6.3 3 de setembre del 2019

00:24, hotel El Medina de Tan Tan

Hem superat el nostre primer dia al Marroc i després de recórrer 568 quilòmetres amb autocar per fi hem arribat a l'hotel!!!! A les set hem marxat de l'*hostel* de Marràqueix per poder anar a l'estació i comprar bitllets per anar cap a Agadir i un cop allà, agafar un taxi que ens porti a Tan-Tan, però a l'arribar a l'estació ens han dit que no quedaven places a l'autocar per anar cap a Agadir fins al migdia fet que implicava arribar a les tantes a l'hotel. Valorant totes les alternatives que teníem hem decidit agafar un autocar que anava a Tiznit.

Imatge 21. La Paula i la Neus esperant l'autocar per anar cap a Tiznit al bar de l'estació de Marràqueix. Elaboració pròpia.

A mesura que han passat les hores a l'autocar hem anat veient que el paisatge canviava, cada vegada era més desèrtic, com també canviaven les maneres de vestir i parlar de les persones.

En arribar a Tiznit, a les 18:00, se'ns han presentat dues opcions per poder ser aquesta nit a Tan-Tan, la primera era agafar un taxi i l'altra agafar el següent autocar que sortia al cap d'una hora, però que arribava a quarts de dotze. Hem anat a preguntar als taxistes i no n'hi havia cap que volgués anar cap a Tan-Tan. Així doncs, l'única opció que ens ha quedat ha estat la de l'autocar.

Ara ja som a l'hotel, Tan-Tan és una ciutat petita i senzilla, no és gaire turística, però té el seu encant tot i que no hem vist pràcticament res més que els carrers que ens han dut de l'estació a l'hotel.

Quan hem arribat a l'hotel, malgrat que eren passades les dotze, el propietari i la seva filla tenien moltes ganes de preguntar-nos què fèiem per una ciutat com Tan-Tan. La noia ens ha explicat que demà al matí va cap a El Aaiun i que haguéssim pogut anar amb ella si no haguéssim comprat ja els bitllets d'autocar...

La Paula i la Neus ja dormen i jo ara també aniré a dormir perquè demà a les cinc de la matinada hem de ser dempeus per marxar cap a El Aaiun.

6.4 4 de setembre del 2019

21:11, Pizzeria de sota l'hotel de Laayoune

Passi el que passi a partir d'ara puc dir que aquest viatge ja ha valgut la pena.

Avui ens hem despertat molt aviat, a les sis hem hagut d'agafar l'autocar per anar de Tan-Tan a Laayoune.

Imatge 22. Trajecte que hem fet amb l'autocar. (A=Marràqueix; B=Tiznit; C=Tan-Tan; D=El Aaiun) Elaboració pròpia.

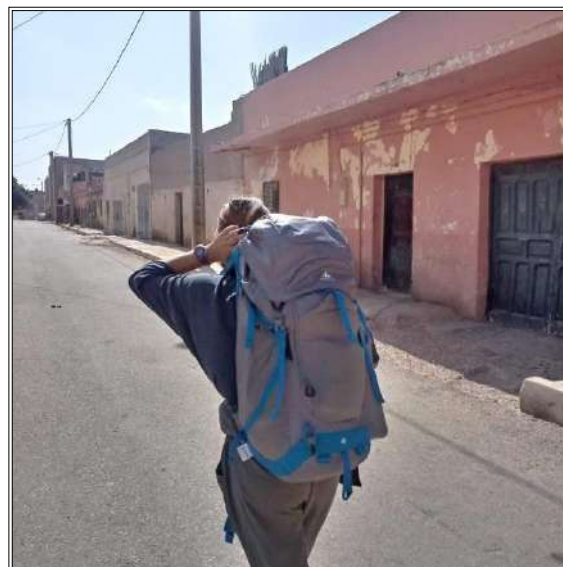
El viatge ha estat llarg i si bé és cert que a mesura que avançàvem hem vist que el paisatge i les persones canviaven també canviava la presència policial i militar, cada vegada anava a més.

Just quan he enviat un missatge a la mama dient que faltaven sis quilòmetres per arribar a El Aaiun ens ha parat un grup de gendarmes marroquins en un *checkpoint*, han pujat a l'autocar i han vingut directament a nosaltres, ens han preguntat d'on i per què veníem, i si ho fèiem amb alguna organització. Evidentment, la meua resposta ha estat negativa. Venim de turistes, a veure els camells, el desert, a fer surf, etc. Ens han demanat els passaports i ens han sotmès a un interrogatori durant uns minuts.

El policia que ha parlat amb nosaltres estava bastant tens i nerviós com si no entengués per què hem decidit venir a El Aaiun per les nostres vacances, probablement perquè sospitava que no veníem de vacances.

Després, he avisat a l'Ahmed i ens ha dit que avui millor que no realitzéssim cap entrevista perquè els *mohabarat*¹⁸ ens seguirien a tot arreu i que havíem de fer el turista i despistar-los.

Al arribar a l'estació hem anat cap a l'hotel a deixar les nostres coses. Quan hem baixat per anar a dinar alguna cosa i fer un passeig per la ciutat li hem preguntat a la recepcionista què es podia fer a El Aaiun i si sabia d'algun lloc per pujar amb camells, perquè si en algun moment al *mohabarat* que ens seguia li volia preguntar-li sobre nosaltres que ella li pogués dir que som turistes i que no en tenim ni idea.

Imatge 23. Caminant pels carrers d'El Aaiun, anant cap a l'hotel. Elaboració pròpia.

¹⁸ Policia secreta marroquina.

Com que estàvem molt cansades hem anat a fer una migdiada a l'hotel i després, cap a les sis de la tarda, hem sortit. Hem anat a una agència de viatges i, llavors, hem decidit anar al *hamam*¹⁹. Allà hem conegut una noia marroquina molt simpàtica, que es diu Wafa.

Imatge 24. Parlant amb la Wafa després de sortir del *hamam*. Elaboració pròpia.

La Wafa és estudiant d'Economia a la Universitat de Guelmim, viu amb els seus pares i el seu germà, Amin, a El Aaiun. No ens hem vist en cor d'explicar-li què hem vingut a fer al Sàhara, ens hem limitat a dir-li que som turistes. Demà, segurament, anirem a sopar a casa els seus pares.

Ara som a un *snack* que hi ha sota l'hotel esperant el sopar i mentre jo escric, la Neus i la Paula parlen amb en Driss i li expliquen quines paraules han après amb àrab.

M'acaba de trucar la Nazha, demà començarem les trobades amb les dones sahrauís. Crec que conèixer la noia marroquina ens ha anat molt bé perquè si hi havia algú que ens seguia- que jo crec que sí- ha vist que anem amb marroquins i que per tant no en tenim ni idea del que passa amb el Sàhara, encara que no sigui així. Però ara sí que començo a estar nerviosa de veritat.

¹⁹ És un tipus de bany àrab públic que permet relaxar-se i netejar-se, però també és un espai per relacionar-se socialment.

Imatge 25. La Paula posant el té.
Elaboració pròpia.

6.5 5 de setembre del 2019

23:42, Hotel Jodesa

Avui ha estat un dia dur perquè hem hagut d'aprendre a gestionar les emocions i a entendre que no tot és tan senzill com ens pensem.

Ens hem despertat cap a les nou i, mentre ens preparàvem per baixar a esmorzar, per primera vegada a la meua vida he tingut el més semblant a un atac d'angoixa. No sé ben bé perquè, però suposo que ha estat la pressió de la situació sort que la Paula i la Neus m'han ajudat a tranquil·litzar-me i relativitzar-ho una mica.

Després hem baixat al menjador de l'hotel, al cap d'uns minuts allà, m'ha trucat la Nazha dient-me que havíem de demanar un taxi i anar a la *rheba*²⁰ del poble i mirar que ningú ens seguís. Després de tres quarts d'hora al mercat, m'ha tornat a trucar i aleshores m'ha dit que demanéssim un altre taxi i que llavors la truqués perquè ella parlés amb el taxista i li digués on havia d'anar. Ens va demanar que vigiléssim molt si érem seguides per la policia.

²⁰ Mercat d'El Aaiun.

Imatge 25. Negociant amb un botiguer a la *rheba*.
Elaboració pròpia.

Imatge 26. La Nazha indicant al taxista per telèfon. Elaboració pròpia.

Quan hem arribat a casa seva, ella i la seva família ens han acollit com si fóssim les seves filles i llavors, han començat les entrevistes.

Primer, he entrevistat en Mohammed Mayara. En Mayara és historiador i el coordinador d'Équipe Mèdia, forma part de la mateixa organització que la Nazha i l'Ahmed. Ens ha explicat de manera clara la vulneració de drets que es produeixen al Sàhara Occidental per part del Regne del Marroc i com ells com a mitjà de comunicació es dedicaven a difondre-ho al món en una lluita constant contra l'oblit de la comunitat internacional. La seva història personal també es veu afectada per aquesta vulneració de drets: els militars marroquins es van endur el seu pare una nit quan ell tan sols tenia dos mesos, no l'han tornat a veure mai més. A més, ell era professor d'Història a un institut d'El Aaiun i va perdre la seva feina per no explicar el que venia dictat des dels òrgans educatius marroquins. És un dels activistes més vigilats del Sàhara ocupat.

També hem pogut parlar amb l'Ahmed Haidar, professor d'anglès, que ens ha explicat el cas del campament de protesta Gdeim Izik.

No hem pogut entrevistar a l'Ahmed Ettanji perquè està de viatge a Madrid.

Imatge 27. Entrevistant a Mohammed Mayara i a Ahmed Haidar. Elaboració pròpia.

Després hem dinat i hem estat xerrant de manera informal amb la Nazha i la seva germana fins que ha arribat la Salka una activista que no forma part de cap organització, però que sí que es dedica a coordinar manifestacions i que l'any 2016 va ser detinguda per participar en una manifestació a Bab El Oued contra l'expropiació de recursos naturals. Pocs minuts després de començar l'entrevista ha arribat la Hadhoum, activista com la Salka, ens ha explicat com elles malgrat duguin 44 anys sota ocupació marroquina segueixen educant els seus fills perquè no oblidin que viuen en una terra ocupada i que el seu deure és defensar-la, m'ha explicat que ho fan transmetent els mateixos valors que els han transmès a elles i que, al final, els mateixos fills quan comencen a tenir ús de la raó se n'adonen que no reben el mateix tracte que els marroquins i que per tant, viuen en una situació d'inferioritat. Ens ha explicat que un dia caminava pel carrer amb el seu nét i aquest li va tirar una pedra a un policia, que li digué:

- Als grans us detenim i us portem a la presó què haurem de fer amb els petits?

Després ha arribat la Haimouda, va ser detinguda amb la seva germana una matinada per cosir banderes de la república sahrauís i les van condemnar a dotze anys de presó!

Al llarg d'aquests dotze anys la seva família no sabia on era i la van traslladar diverses vegades, primer a Marràqueix, després a Rabat i, finalment, a una presó secreta. La van estar torturant durant tres mesos perquè donés altres noms d'activistes sahrauís. Amb llàgrimes als ulls, ens ha explicat una de les

tortures: la del pollastre, li treien les ungles i l'electrocutaven. Com que no els explicava res, després, li van posar una vena als ulls durant un any i mig. Ella i la seva germana estaven a la mateixa cel·la, però si parlaven entre elles, les agredien. Durant aquests dotze anys que van estar preses la seva família no sabia ni on eren ni de quin delicte les acusaven ni van tenir cap tipus d'informació. Els seus fills es van haver de quedar amb els seus pares perquè pocs dies després de la seva detenció van empresonar als seus marits.

Mentre la Haimouda ens explicava tot això, ha arribat una altra dona que quan ha acabat ens ha explicat que la policia marroquina s'encarregava de detenir desenes de persones que intuïen que estaven compromeses amb la lluita del poble sahrauí i les feien desaparèixer, a vegades apareixien vives, d'altres mortes i d'altres ni apareixien i les seves famílies encara avui, a tocar del 2020, reclamen els seus cossos.

Després d'abraçar-nos i emocionar-nos molt, els he preguntat si elles senten que pel fet de ser dones pateixen una doble violència- per part del Marroc i del marit, per exemple- totes m'han contestat que no, que a casa mai no han patit cap mena d'opressió ans el contrari.

El que avui ens han ensenyat aquestes dones no té preu, ens han obert els seus cors. Ens han explicat les seves històries més personals i doloroses. I nosaltres, no podem fer res més que estar eternament agraïdes, recollir el seu testimoni i seguir. Elles són les lluitadores heroïnes d'aquesta història, les mares del nostre camí.

Cap a les 21:00, hem sortit de casa la Nazha vigilant molt que no hi hagués ningú de la *mohabarat* i hem anat a casa la noia marroquina a sopar. És molt estressant que ella no sàpiga el que estem fent perquè ens hem hagut d'inventar excuses per no quedar amb ella durant la tarda, però penso que és millor que no sàpiga res.

Demà hem quedat amb en Mayara per entrevistar a nois i noies joves.

Imatge 28. Abans de començar les entrevistes. Elaboració pròpia.

6.6 6 de setembre del 2019

21:49, Restaurant al centre de Laayoune

Estem esperant el sopar i aprofito aquesta estona per explicar una mica com ha anat el dia.

Avui al matí he trucat a en Mayara i hem quedat per fer les entrevistes avui a la tarda, però ha anat passant la tarda i no m'ha dit res, hi hagut un moment en el qual estava bastant nerviosa perquè no sabia què passava, però just fa cinc minuts m'ha enviat un missatge pel Signal i m'ha explicat que al matí tenia una reunió i per això no hem quedat i que a la tarda els *mohabarat* el seguien i que no s'ha posat en contacte amb nosaltres per no posar-nos en perill.

Com que esperàvem que ens digués alguna cosa avui no hem fet quasi res, hem anat a dinar cuscús a casa la Wafa. Ens ha explicat que el seu pare era policia, així doncs, hem pres la decisió de comentar res de res que tingui a veure amb el Sàhara.

Imatge 29. La Paula mirant *melhfes* i teles. Elaboració pròpia.

Ara estem esperant a l'Amin, el germà de la Wafa, per sopar i anar a l'hotel a dormir.

6.7 7 de setembre del 2019

23:17, autocar cap a Agadir

Avui hem aprofitat el matí per avançar treball de recerca i a la tarda hem tornat a casa la Nazha, vigilant molt no tenir cap policia a prop.

Imatge 30. Fent treball de recerca a l'hotel Jodesa.
Elaboració pròpia.

Quan hem arribat a casa la Nazha m'ha dit que si la volia acompanyar a gravar una entrevista per un diari anglès, m'ha posat la *melhfa*, vestit que vesteixen les dones sahrauís, i hem anat a casa en Mayara a gravar. La Neus i la Paula s'han quedat a casa seva perquè si anàvem juntes elles cridaven molt l'atenció.

Imatge 31. Nazha El Khalidi i jo a punt de marxar. Elaboració pròpia.

Imatge 32. En una *honda* anant cap a l'entrevista. Elaboració pròpia.

Imatge 33. Membres d'Équipe Média gravant l'entrevista. Elaboració pròpia.

Després de la gravació, hem tornat a casa seva i l'he pogut entrevistar a ella, a la seva germana i a una noia més joveneta d'uns vint anys. M'he adonat que la seva visió sobre la situació de les dones sahrauís era molt diferent de les dones que vaig entrevistar abans-d'ahir, elles són molt més crítiques: són conscients que la majoria d'elles no pateix violència domèstica, a diferència de les dones marroquines, però segueixen vivint en un sistema patriarcal que fa que no tinguin la mateixa igualtat d'oportunitats que els homes, se'ls obliga a

dur la *melhfa*, si a una certa edat no estan casades i/o amb fills se reben molta pressió, etc.

La Nazha m'ha explicat que és complicat trobar activistes que tinguin la nostra edat perquè quan els joves comencen a participar de les manifestacions els agafen i els torturen... A ella, per exemple, la van detenir quan tenia tretze anys la van sotmetre a un interrogatori i, després, la van torturar, des de les cinc de la tarda fins a la una de la matinada. I no va ser fins que va fer els vint anys que va tornar a militar.

Quan hem acabat l'entrevista hem fet un té i els hem explicat què estudiem, a què ens volem dedicar, etc. La Nazha ens ha dit que el que hem aconseguit fa temps que no ho fa ningú i que de fet és quasi impossible i malgrat que encara no en siguem conscients, sí que estem molt orgullosos.

Després d'aquesta tarda-vespre amb les veus més crítiques del Sàhara ocupat, donem per finalitzada la nostra visita a El Aaiun i marxem cap a Agadir, ens esperen unes dotze hores de carretera, esperem que a la sortida no ens torni a parar la policia marroquina.

6.8 8 de setembre del 2019

12:38, Hotel Tagadirt, Agadir

Fa poc més d'una hora que hem arribat a l'hotel a Agadir.

No estem gaire situades, però avui ens espera un dia de tranquil·litat i de descans.

Ara anirem a dinar i, després a la platja.

Demà a les cinc de la matinada hem de ser a l'aeroport per agafar l'avió, farem una escala de 18 hores a Tànger i llavors, cap a Barcelona.

Imatge 34. Prenent un té a Tànger. Elaboració pròpia.

6.9 10 de setembre del 2019

11:30, Estació de tren de l'aeroport de Barcelona

Fa pocs minuts que tenim els peus a Barcelona i per fi, al cap de vuit dies, hem pogut cridar ben fort i sense por a res: VISCA EL SÀHARA LLIURE!!!!

No sé quan serem conscients de tot el que hem fet: hem aconseguit entrar al Marroc i tocar el seu taló d'Aquil·les sense que la policia ens detingués, amb moltes inseguretats, però amb la certesa d'explicar les històries d'un poble i d'unes dones incansables.

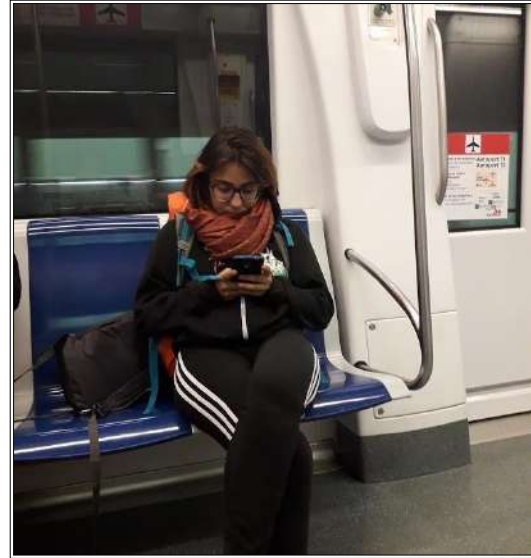
L'obligatorietat d'aquest Treball de Recerca, ens ha permès conèixer persones meravelloses i a aprendre moltíssim d'aquestes.

Al Sàhara hi deixem la vergonya, el silenci i un trosset d'ànima que s'hi queda fins sempre. Esperem poder-hi tornar en una República Sahrauí i no en un context que ens mata de ràbia.

Seguirem sent una resposta possible en un món en el que no sabem encaixar.

Imatge 35. Amb la Paula tornant cap a Girona. Elaboració pròpia.

Imatge 36. Al metro amb la Neus. Elaboració pròpia.

7. Jornada 21 de setembre

El dia 21 de setembre del 2019 havia de tenir lloc a la Muralla de Banyoles una taula rodona sobre les dones sahrauís en el marc d'una jornada titulada "Trivial per la convivència", però es va haver de suspendre per la pluja. Ha estat ajornada *sine die*.

La taula rodona que duia per títol "Les oblidades del conflicte oblidat: lluites i resistències de les dones sahrauís" havia de començar a les 11 i hi havien de participar:

- Carles Serra: doctor en antropologia social, professor de la UdG que des del 1994 que treballa amb l'equip d'arqueòlegs de la UdG en el projecte de recerca i cooperació "Identificació, documentació i valoració del Patrimoni Arqueològic de Sàhara Occidental" del qual s'ha creat el Museu Nacional del Poble Sahrauí, situat als camps de refugiats sahrauís de Tinduf (Algèria), i ha publicat el llibre Sàhara Occidental. Passat i present d'un poble (1999), així com nombrosos articles.
- Neus Rodríguez i Paula Serrà: elles són dues estudiants, companyes meves amb les que vaig visitar els territoris ocupats i conèixer de primera mà el paper de les dones en aquests.
- Buha Baba: noia jove sahrauí que va viure durant molts anys als campaments de refugiats i que va venir a viure a Catalunya gràcies al programa de Vacances en Pau.

Imatge 37. Cartell de la Jornada Trivial Fest, organitzada pel Cèpaim amb la col·laboració de diverses entitats de la comarca del Pla de l'Estany.

8. Conclusions

A partir de la recerca que he fet per dur a terme aquest treball puc afirmar que les lluites i les resistències de les dones sahrauís han marcat la història del seu poble.

A l'inici de la recerca em vaig plantejar cinc objectius:

El primer objectiu que em vaig marcar consistia a conèixer el paper actiu i mobilitzador de les dones al Sàhara i la xarxa d'entitats que treballen per l'alliberament nacional i de gènere. He après que aquestes tenen un protagonisme clar en l'autodeterminació del seu poble i en la seva llibertat. L'he pogut complir gràcies a tota la informació que m'han proporcionat des de la Unión Nacional de Mujeres Saharauis i a la visita que vaig realitzar a la zona ocupada. Si hagués tingut més temps m'hagués agradat poder parlar amb altres organitzacions menys vinculades al Front Polisario per veure la seva visió.

Aquest primer objectiu m'ha permès complir el següent que va ser el de poder analitzar la situació de les dones sahrauís. Fent el treball m'he adonat que aquestes són diverses i plurals i que, a més, no totes tenen la mateixa realitat, ja que no viu igual una dona que està establerta a la zona ocupada, als campaments de refugiats que una que viu a l'estranger. Un punt a destacar d'aquest objectiu en el treball és que crec que he pogut parlar amb dones molt diferents que m'han mostrat diverses maneres de veure una mateixa realitat, en aquest cas la dels territoris ocupats.

Un altra finalitat que se'm plantejà a l'inici de la recerca va ser la d'entendre la història del Sàhara, aquest també l'he pogut complir tot i que m'he adonat que és un tema molt més complex del que inicialment pensava i, si tingués més temps per fer la recerca, m'agradaria afegir l'objectiu de veure-la des de la perspectiva marroquina, ja que em sorgeixen diversos dubtes: tenien els sahrauís aquest sentiment d'identitat abans que el Marroc ocupés el territori? Què en pensen la majoria de marroquins? Quins són els interessos de França i Espanya per mantenir el silenci respecte el conflicte?

Els darrers objectius que em vaig plantejar anaven entrellaçats entre ells i consistien en visibilitzar el paper de les dones al Sàhara mitjançant una taula rodona que es va haver d'anul·lar per qüestions alienes a l'organització. La taula rodona va quedar ajornada *sine die*. Però vaig poder explicar la nostra experiència a la zona ocupada en una entrevista publicada al diari *Cuartopoder*, en una xerrada a l'Escola Oficial d'Idiomes de Girona i en un acte organitzat per l'entitat Sàhara Dempeus, a Barcelona.

Un cop fet aquest treball, m'he adonat que la colonització portada a terme pels països occidentals ha afectat molt a tots els territoris que van ser saquejats i ocupats.

També m'he adonat que al Marroc la qüestió del Sàhara l'afecta molt més del que em pensava, actua impunement per fer callar la veu dels sahrauís i dels qui es posicionin a favor d'aquests. I ho fa amb la complicitat dels governs internacionals, sobretot el de França, Espanya i els Estats Units.

Opino que és important que la població d'aquests països pressioni els seus governs perquè deixin de donar suport al regne del Marroc, i que la societat marroquina es posicioni fermament en contra de la vulneració dels Drets Humans que el rei Mohammed VI, el seu cap d'estat, està duent a terme al Sàhara Occidental.

Durant la part pràctica del treball hi ha hagut moments molt durs en els que he hagut d'estar sotmesa a molta pressió i por, però aquesta experiència m'ha servit per créixer i per aprendre.

Del Sàhara me n'he endut el compromís de la gent que lluita contra la por de forma col·lectiva i que malgrat tot el dolor, defensa la vida.

Estic contenta d'haver escollit aquest treball per tres raons:

En primer lloc, perquè he adquirit molt de coneixement sobre la història del Marroc, el meu país d'origen, i del Sàhara.

En segon lloc, perquè me n'he adonat que vull dedicar-me al periodisme i, finalment, perquè he aportat el meu granet de sorra en aquesta lluita contra l'oblit.

9. Glossari

Algèria: país veí del Marroc que ha cedit part del seu territori als refugiats sahrauís.

Conferència de Berlin: conjunt de negociacions entre els grans imperis colonials per repartir-se els territoris d'Àfrica.

El Aaiun: capital del Sàhara Occidental.

FLS: Frente de Liberación del Sáhara, moviment que lluita per la independència del Sàhara de forma armada.

Front Polisario: és un moviment polític i militar del Sàhara Occidental, actual representant del poble sahrauí.

Hassan II: rei del Marroc des del 1961 fins al 1999.

Magreb: és la part de l'Àfrica del Nord que inclou el Marroc, Algèria, Tunísia, el Sàhara Occidental, Líbia i Mauritània.

Marxa verda: marxa a través del desert que realitzaren el 1975, 350.000 marroquins amb la intenció d'ocupar el Sàhara Occidental.

Melhfa: vestimenta típica de les dones sahrauís

Vacances en Pau: projecte a través del qual infants d'entre vuit i dotze anys durant l'estiu viuen amb famílies d'acollida a països estrangers.

MINURSO: comissió especial que va fer el Consell de Seguretat de les Nacions Unides per al Referèndum del Sàhara Occidental.

Mohabarat: policia secreta marroquina

Mohammed VI: actual rei del Marroc.

Mur marroquí: conjunt de vuit murs de seguretat d'una longitud superior als 2.720 km construïts pel Marroc al Sahara Occidental. És una zona militar amb búnkers, tanques i camps de mines, construïda amb la finalitat de protegir el territori efectivament ocupat pel Marroc de les incursions del Front Polisario, i evitar la tornada dels refugiats saharauis al territori.

OUA: Organització per a la Unitat Africana.

RASD: República Àrab Sahrauí Democràtica, fundada el febrer del 1976.

UNMS: Unión Nacional de Mujeres Saharauis, organització creada el 1974 amb l'objectiu de de sensibilitzar a les dones sobre la seva posició en la societat i el seu paper en la independència nacional i, ahora, fer difusió de la resistència.

Wilaya: districtes dels campaments sahrauís.

10. Fonts consultades

10.1 Webgrafia

- Aéroport de Marrakech-Ménara: <http://www.aeroport-de-marrakech-menara.com/>
- Aéroport Laâyoune Hassan I: Office National des aéroports: <http://www.onda.ma/Nos-Aéroports/Aéroport-Laâyoune-Hassan-1er>
- Aéroport d'Agadir Al Massira: <http://www.aeroport-d-agadir-al-massira.com/>
- Air Arabia: <https://www.airarabia.com/en>
- Alvarez Mediavilla, O. Projecte Bubisher: Associació pel desenvolupament de Projectes Solidaris al Sàhara: <http://www.apssprojectesolidari.es/105094589>
- Are The Sahrawi Women Africa's Most Powerful?: Emirates Woman. (Abril 2016): <https://emirateswoman.com/are-the-sahrawi-women-africas-most-powerful/>
- Blanco, P. (07/05/2017). La situación actual del Sáhara Occidental: Realidad Social: <https://paradigmamedia.org/la-situacion-actual-del-sahara-occidental/>
- Canillas, J. (19/04/2017). Els refugiats permanents: El Setembre: <https://www.elsetembre.cat/noticia/154/refugiats/permanents>
- Comajoan, J. (23/03/2018). Mahfuda Mohamed Rahal: «En la base de la piràmide dels campaments sahrauís tot té una cara femenina»: El Setembre: <https://www.elsetembre.cat/noticia/454/mahfuda/mohamed/rahal/ba-se/piramide/dels/campaments/sahrauis/tot/cara/femenina>
- ¿Cuál es la diferencia entre sexo y género?: Mujeres en Red: <http://mujeresenred.net/spip.php?article1994>

- Declaración de la Plataforma Internacional contra el muro de la Vergüenza en la conferencia de apoyo a la Resistencia de las Mujeres Saharaui: Unión Nacional de Mujeres Saharaui: http://www.muieressaharauis.org/index.php?option=com_content&view=article&id=38&Itemid=146&lang=es
- Delgado, E. (07/03/2017) Mujeres en Sáhara Occidental, la melfa da color a la resistencia: Mundo Negro: <http://mundonegro.es/mujeres-en-sahara-occidental-la-melfa-da-color-a-la-resistencia/>
- El 8 de Marzo en los territorios ocupados: La mujer palestina bajo la ocupación, el bloqueo y la discriminación en su propia tierra: La otra Andalucía: <http://laotraandalucia.org/?p=31405>
- En el 45º Aniversario de la Revolución Gloriosa del 20 de Mayo, el pueblo saharaui decidido a seguir luchando en todos los frentes para imponer la independencia y la soberanía nacional: Sahara Press Service. (19/05/2018): <https://www.spsrasd.info/news/es/articles/2018/05/19/15488.html>
- Équip Média: <https://www.emsahara.com/>
- Historia del Sáhara Occidental: Compromiso Sáhara-Alicante: <http://www.convega.com/compromisosahara/historia.html>
- Historia del Sáhara Occidental: Por un Sáhara libre: <https://porunsaharalibre.org/historia-de-sahara-occidental/>
- José María Pérez de Lema: Wikipedia: https://es.wikipedia.org/wiki/Jos%C3%A9_Mar%C3%AD_P%C3%A9rez_de_Lema
- La mujer saharaui: Asociación Navarra de Amigos de la RASD: <http://www.anarasd.org/inicio-hasiera/pueblo-saharaui/la-mujer-saharaui/>
- Llaonart, J. (06/11/2015). 40 anys de la Marxa Verda i l'ocupació del Sàhara Occidental: Interpretant el món àrab i l'Islam: <https://blocs.mesvilaweb.cat/arabislam/40-anys-de-la-marxa-verda-i-l-ocupacio-del-sahara-occidental/>

- López, J. (02/07/2016). Les dones en els conflictes bèl·lics: Sant Martí amb veu de dona: <https://www.santmartiambveuedona.cat/les-dones-en-els-conflictes-bel%C2%B7lics/>
- [Marruecos] Biografía de un traidor: Barricadas. (20/06/2005): <http://www.alasbarricadas.org/noticias/node/7965>
- Marxa Verda: Viquipèdia: https://ca.wikipedia.org/wiki/Marxa_Verda
- Meneses, R. (12/06/2019). Sáhara Occidental: un conflicto que late sin guerra pero sin paz: El Mundo: <https://www.elmundo.es/internacional/2019/06/12/5cfff58fdddff0bb28b4631.html>
- Mujeres bajo ocupación: por un Sáhara libre. (07/08/2017): <https://porunsaharalibre.org/2017/08/07/sahara-occidental-mujeres-ocupacion/>
- Mujeres saharauis: La voz de las hijas del Sàhara Occidental: <http://mujeresaharauis.blogspot.com/>
- Olatz, A. (05/12/2018). Un informe documenta las vulneraciones a los derechos económicos y sociales del pueblo saharauí: El Salto: <https://www.elsaltodiario.com/sahara-occidental/un-nuevo-foco-sobre-las-vulneraciones-de-derechos-en-el-sahara-occidental>
- Pedregal Casanova, R. (31/01/2018). “Quien impide la independencia del Sahara es Francia”: La Haine: <https://www.lahaine.org/mundo.php/quien-impide-la-independencia-del>
- Ramdán, Z. (10/11/2015). Mujeres saharauis, la lucha que continúa: Pueblos: <http://www.revistapueblos.org/blog/2015/11/10/mujeres-saharauis-la-lucha-que-continua/>
- Reporteros sin fronteras denuncia la implacable persecución marroquí contra los periodistas saharauis: Por un Sahara libre. (11/06/2019): <https://porunsaharalibre.org/tag/periodistas-saharauis/>
- Represión policial marroquí en una manifestación saharauí: Barcelona Independent Media Center. (25/05/2005): <http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/181070>

- República Àrab Sahrauí Democràtica: Viquipèdia: https://ca.wikipedia.org/wiki/Rep%C3%BAblica_%C3%80rab_Sahra_u%C3%AD_Democr%C3%A0tica
- Sàhara Occidental: Viquipèdia: https://es.wikipedia.org/wiki/Sahara_Occidental#Historia
- Sistema polític del Sàhara Occidental: Universitat de Barcelona: <http://www.solidaritat.ub.edu/observatori/sahara/dades/politic.htm#visions>
- Susanna, E. (28/02/2004). Dones, conflictes armats i construcció de la pau: Centre Delàs, estudis per la pau: <http://www.centredelas.org/ca/cultura-de-pau/237-dones-conflictes-armats-i-construccio-de-la-pau>
- Trejo Luzón, M. (19/12/2017). Las mujeres que gobiernan el desierto: EL PAÍS: https://elpais.com/elpais/2017/11/28/album/1511887506_170652.html#foto_gal_1
- Una saharauí muerta tras ser atropellada por la policía marroquí: Público. (21/07/2019): <https://www.publico.es/internacional/sahara-saharauí-muerta-atropellada-policia-marroqui.html>
- Unión Nacional de Mujeres Saharaíes: <http://www.muieressaharaisunms.org/>
- Unión Nacional de Mujeres Saharaíes: Gloobal: <http://www.gloobal.net/iepala/gloobal/fichas/ficha.php?id=12142&entidad=Agentes&html=1>
- Visado turístico: Consulado General de Algeria en Barcelona: http://consulatalgerie-barcelone.org/visa_tour_es.html
- Yalah! Sahara: <https://yalahsahara.org/>

• المرأة الصحراوية كانت و النزال تلعب دورا رائدا في بناء مجتمعهما. (16/08/2017):

<https://www.spsrasd.info/news/ar/articles/2017/08/16/10335.html>

• الجمهورية العربية الصحراوية الديمقراطية: ويكيبيديا:

https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%85%D9%87%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D8%B5

[%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D9%88%D9%8A%D8%A9 %D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%8A%D9%85%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%B7%D9%8A%D8%A9](#)

10.2 Bibliografia

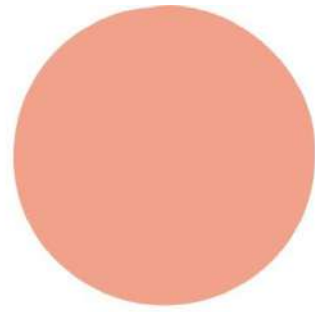
- Abdalah Mustafa, H. (2017). Importància de la dona sahrauí. Molins de Rei: Institut Bernat El Ferrer.
- Caratini, S. (2003). La Republique des sables, Anthropologie d'une Révolution.
- Caratini, S. (2006). La prison du temps: les mutations sociales à l'oeuvre dans les camps de réfugiés sahraouis. Bakeaz.
- Coconi, L. (2008). Les dones del Sàhara Occidental. Barcelona: Universitat de Barcelona: http://antiga.observatori.org/documents/dones_sahara_cat.pdf
- Duodu, B. (2018). On son les dones negres? Feminisme africà i la representació de les dones africanes a la premsa catalana. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Espelta Olivera, M. (2011). Las mujeres saharauis en camino a la utopía. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Gómez Justo, J. C. (2013). El Frente Polisario: la historia de un movimiento de liberación nacional vivo.
- Hamudi, M. (2007). El matrimonio y el divorcio en la sociedad musulmana en particular la sahrauí.
- Hegoa. (2008). Dones en situacions de conflicte. Bilbao: http://pdf2.hegoa.efaber.net/entry/content/735/Conflicto_catal_n.pdf
- Julià Llobet, D. (2013). Mujer y reproducción en los campamentos de refugiados saharauis. Reflexión sobre el impacto de la cooperación internacional en la cultura médica saharai.
- Juliano, D. (1999). La causa saharai y las mujeres (2nd ed.). Barcelona: Icaria.
- Luz Argiles, J. (2016). Arte y política: el conflicto del Sáhara Occidental.

- **Martínez García, M. (2016).** Zones de conflicte: el paper de la dona periodista. Universitat Oberta de Catalunya: <http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/53329/7/mmartiinezTFG0616mem%C3%B2ria.pdf>
- **Soler, N., Serra, C., Escolè, H., Ungé, J. (1999).** Sàhara Occidental. Passat i present d'un Poble. Girona: Universitat de Girona.
- **Vera Álvarez, G. (2016).** El Sahara Occidental, un conflicto cerca de casa. San Cristóbal de La Laguna: Universidad de La Laguna: <https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/1978/EL%20SAHARA%20OCCIDENTAL%2C%20UN%20CONFLICTO%20CERCA%20DE%20CASA..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- **Vilalta, M., Grau, H., Escoda, J., Pineda, I., Casafont, J., Salamé, N., Cartró, M. (2014)** Informe sobre la situació al Sàhara Occidental. Parlament de Catalunya: <https://www.parlament.cat/document/intrade/29136>
- **Zéraoui, Z. (2003).** Sahara Occidental: el conflicto olvidado. San Pedro: Universidad de Costa Rica.

10.3 Font orals

- **Abdalah, H.:** jove estudiant sahrauí que viu en una família d'acollida, va arribar a Catalunya gràcies al programa Vacances en Pau. Conversa informal al Clownia Festival i correus electrònics. (28-06-2019)
- **Baba, B.:** jove estudiant sahrauí que viu en una família d'acollida, va arribar a Catalunya gràcies al programa de Vacances en Pau. Invitació a la taula rodona i dubtes sobre el treball via missatgeria instantània. (Agost-Setembre 2019)
- **Canillas, J.:** activista i membre de la Coordinadora Osona-Sàhara. Sol·licitud de fotografies als campaments de refugiats (28-09-2019).
- **El Khalidi, N.:** periodista i activista als territoris ocupats. Membre d'Équipe Média. Entrevista presencial a El Aaiun. (08-09-2019)
- **Ettanji, A.:** periodista i activista als territoris ocupats: President i membre d'Équipe Média. Missatges abans de la visita a la zona ocupada. (Agost 2019)

- **Ferrer, L.:** estudiant de Pedagogia que va anar als campaments de refugiats per les pràctiques de la carrera. Resolució de dubtes sobre els projectes que va visitar. (Juliol 2019)
- **Fiol, M. :** presidenta d'ACAPS Girona. Trobada presencial a Girona. (21-07-2019)
- **Garcia, A.:** activista pels Drets Humans. M'ha ajudat en tota la realització del treball des del darrer trimestre del 2018 fins a la seva entrega.
- **Haidar, A.:** activista sahrauí. Entrevista presencial a El Aaiun (05-09-2019)
- **Haimouda, I.:** activista als territoris ocupats. Entrevista presencial a El Aaiun. (05-09-2019)
- **Mayara, M. :** periodista i activista als territoris ocupats. Coordinador i membre d'Équipe Média. Entrevista presencial a El Aaiun. (05-09-2019)
- **Mohammed, A.:** jove que viu als campaments de refugiats. Diversos dubtes sobre el paper de les dones via missatgeria instantània. (Estiu 2019)
- **Prado, I.:** pallasso i activista. Membre de Pallassos en Rebeldía. Trobada al Clownia Festival i diversos missatges per resoldre dubtes. (28-06-2019)
- **Serra, C. :** doctor en antropologia social, professor de la UdG i investigador. Invitació a la taula rodona i sol·licitud de bibliografia. (Agost-Setembre 2019)
- **Swaydi, S.:** activista als territoris ocupats. Entrevista presencial a El Aaiun. (05-09-2019)
- **Wahba:** jove sahrauí que viu a Catalunya. Invitació a participar a la taula rodona. (Setembre 2019)
- **Zrigniat, H.:** activista als territoris ocupats. Entrevista presencial a El Aaiun. (05-09-2019)

ANNEXOS

Maria Bouabdellah Shaimi

2n BTX curs 2019-2020

Tutor: Pau Martín Machín

Institut Josep Brugulat

- **Annex 1: accions de difusió**

En aquest annex podeu trobar una fitxa sobre les diverses accions de difusió que he realitzat en el marc d'aquest treball fins al gener del 2020.

1. **Entrevista diari *Cuartopoder***

L'entrevista va ser realitzada per la periodista argentina Agustina Drovandi pel diari *Cuartopoder*. L'entrevista va ser publicada el dia 21 d'octubre del 2019. Les preguntes es van formular mitjançant una trucada telefònica.

María, la estudiante que se infiltró en el Sáhara ocupado para hacer un trabajo del instituto

- Viajó durante cuatro días a El Aaiún ocupado junto a dos compañeras para investigar el papel de las mujeres saharauis
- Comparte con una periodista de Equipe Media sus impresiones: "Yo no había visto nunca tanta policía"

Equipe Media | lunes, 21 de octubre de 2019 | España | Política política

Compartir: [Facebook] [Twitter] [Google+] [YouTube] [LinkedIn] [Email]

Agustina Drovandi, miembro de Equipe Media

María Bouabdellah es una estudiante de segundo de Bachillerato, que vive en Bayoles (Cataluña). Su familia es de origen marroquí. María cuenta que en Cataluña es obligatorio hacer un trabajo de investigación durante esta etapa del bachillerato. En el momento de escoger el tema de su tesis se interesó por las mujeres saharauis y el conflicto del Sáhara Occidental.

María viajó a El Aaiún ocupado junto a dos compañeras para recolectar información para su trabajo de investigación. Tienen tan solo entre 17 y 18 años, y pasaron 4 días en el territorio ocupado. Pudieron conocer de cerca la realidad que vive la población saharauí bajo el régimen de ocupación marroquí. María, la rompedora de muros, logró junto a sus dos amigas sortear el férreo cerco que impone el régimen totalitario marroquí sobre los territorios ocupados.

L'entrevista es pot consultar a la web del diari:

<https://www.cuartopoder.es/espana/2019/10/21/maria-estudiante-sahara-entrevista/>

2. Xerrada Escola Oficial d'Idiomes de Girona

Títol: Històries del Sàhara Occidental

Data i hora: 14 de novembre del 2019.

Lloc: Escola Oficial d'Idiomes de Girona.

Resum: La xerrada es va dividir en dues parts. A la primera part, en Carles Serra va explicar la situació del Sàhara Occidental al públic assistent i va explicar els projectes de cooperació que es porten a terme des de la Universitat de Girona. A la segona part, vaig poder explicar la realitat dels territoris ocupats i la nostra experiència a El Aaiun.

3. Xerrada al centre comunitari Calàbria 66.

Títol: Objectiu Sàhara Occidental: Què està passant als territoris ocupats?

Data i hora: 21 de desembre del 2019.

Lloc: Centre comunitari Calàbria 66, Barcelona.

Resum: Per començar la xerrada vaig situar al públic: vaig explicar qui sóc, què faig i perquè era allà parlant del Sàhara Occidental. Com que gran part dels assistents ja tenien una base sobre el tema vaig explicar directament el viatge, els motius que em van dur a fer-lo i els aprenentatges que he obtingut a partir d'aquest. Al final de la xerrada es va realitzar un col·loqui en el qual vam intercanviar dubtes, experiències, etc.

Un fet a destacar és que va assistir a la xerrada la Montse, una dona que quan tenia vint anys va anar a fer d'infermera als campaments de Tinduf i a la qual l'escriptor Jorge Molinero Huguet li va escriure el llibre *La enfermera del desierto*.

Resum *Les olvidades del conflicte oblidat*

Les olvidades del conflicte oblidat tracta sobre les lluites i les resistències de les dones al Sàhara Occidental.

A l'inici de la recerca es van plantejar cinc objectius. El primer va ser el de conèixer el paper actiu i mobilitzador de les dones sahrauís, el segon el d'adquirir suficient coneixement per poder analitzar la seva situació, seguit del d'entendre la història del Sàhara i els dos darrers van relacionats entre ells i són el de visibilitzar les lluites de les dones sahrauís i el de realitzar accions de divulgació a l'entorn de la temàtica.

Pel que fa al contingut del treball, està dividit en dues parts. La primera, la teòrica, hi podeu trobar la història del Sàhara Occidental des de la islamització fins a l'ocupació marroquina, és a dir, l'actualitat; també hi podeu trobar la situació i les lluites de les dones sahrauís en els diversos àmbits de la vida. La segona part, la pràctica, es basa en un diari de viatge: a principis de setembre del 2019 vaig tenir l'oportunitat de visitar els territoris ocupats de la mà de l'agència de comunicació sahrauí Équipe Média allà vaig realitzar un conjunt d'entrevistes a diverses activistes; també hi trobareu l'explicació d'una taula rodona que, finalment, no es va poder realitzar.

Per tal d'assolir els objectius del treball la metodologia i la temporització d'aquest ha estat essencial. El primer trimestre del 2019 el vaig dedicar a formar-me en història del Magreb i, concretament, del Sàhara Occidental i del Marroc. El segon trimestre vaig establir els primers contactes i a fer una pluja d'idees del que volia fer com a part pràctica. A principis d'estiu del 2019, va sorgir la idea de poder visitar els campaments de refugiats. Finalment, no va ser possible, però sí que vaig poder anar als territoris ocupats pel Marroc. Així doncs, al llarg de l'estiu vaig organitzar el viatge posant-me en contacte amb diverses organitzacions com, per exemple, l'UNMS. Des de l'octubre del 2019 fins al gener del 2020, que em dedico a realitzar accions de divulgació per trencar amb el silenci mediàtic i donar a conèixer la situació del Sàhara i de les dones sahrauís.